

BAJAI HONPOLGÁR

2014. augusztus

XXV. évfolyam 8. (285.) szám

Ára: 250 Ft

E számunk tartalmából

- Elhunyt Borbély János, a délszláv irodalom fordítója (Fekete J. József írása)
- Cserenkó Gábor novellái
- Egypercesek képekben (Pump Gábor írása Pump Károlyról)
- „Életünk a tánc!” (Zalavári László interjúja az Orbán házaspárral)
- A katymári Latinovits család nyomában (Tomaskovity Szabolcs írása)
- Egy első világháborús szerelmeslevélről (Mayer János írása)
- Könyvajánló (Silling István: Szentisztelet és népi vallásosság a Vajdaságban)
- A Déri-kert megszerzéséről (Sarlós István írása)
- Védendő védtelenek: a levendula (Nebojszki László írása)

„A jó Isten a vívást és engem egymásnak teremtett”

90 éve született meg Baja máig egyetlen olimpiai aranyérme

2. rész

Útban Párizs felé

Az 1920-as antwerpeni olimpián a világháborúban vesztes országok (köztük Magyarország) csapatai nem vehettek részt. De az azt követő évek se kecsegtettek sok reménnyel; a forradalmakba, trianoni békeszerződés következményeibe, a háborús gazdasági válságba súlyosan belerokkant, inflációval és jótételi kötelezettségekkel sújtott ország eleve nem költhetett sokat sportolói versenyeztetésére, menedzselésre és felkészítésére.

A világháborús sebesüléséből nagyrészt felépülő Pósta Sándor Santelli mester irányításával folytatta felkészülését, és a versenyszerű vívást is újakezdte lassan. Mivel korábban villámgyors lába teljesen nem lett a régi, védekezőbb stílust alakítottak ki. A maestro olasz kapcsolatainak köszönhetően a magyar vívók már a 20-as évek ellenséges légkörében is eljuthattak ottani versenyekre, és feltérképezhették maguknak az 1920-as olimpián a magyarok távollétében sikert sikerre halmozó itáliai vívókat, köztük leg-

nagyobb kardvívó reménységüket, Oreste Pulitit. A Pósta szerint némileg túlértékelt vívótól látta először a magyar kardozó a gyors lerohanásszerű támadás (a fless) tökéletes kivitelezését, amellyel a bajai vívó addig eredménytelenül kísérletezett. Más kérdés, hogy az első külföldi verseny kevés azonnali sikert hozott.

Az 1922-es esztendőben aztán a sok munka meghozta a gyümölcsét, és Pósta kardvívó csillaga – egyelőre idehaza – egyre emelkedni kezdett. Az év januárjában

*Az ezüstérmes magyar kardcsapat
(Pósta balról a negyedik)*

harmadik helyen végzett a MOVE-BSE versenyén, de már itt is csak egyetlen győzelem és – a korabeli sajtó tudósítása szerint – a túlzott idegeskedés választotta el a végső győzelemtől. A májusban megrendezett országos bajnokságon viszont már a MAFC színeiben versenyző Pósta nyakába akasztották az aranyérmeket, pedig a mezőnyben olimpiai bajnokok egész sora vitézkedett. (A döntőben Schenker Zoltán ellen győzött.) Ám Pósta még az öröm perceiben is arra gondolt, hogy erősödni kell: „Világosan láttam a sok technikai hiányt, amit pótolnom kell, és tudtam, hogy fokozott erővel és szorgalommal kell a várható idegrendszerbeli kieséseket leküzdenem. Az általam elérhető legnagyobb fokú mesterségbeli készségre, a legerősebb testi és lelki állóképességre van szükségem, ha a nehezen megszerzett helyemet a vívók között biztosítani akarom, ha az elért eredményeknél többre vágyom.”

A következő szezonnak Pósta már annak a reményében vágott neki, hogy talán a magyar versenyzők is ott lehetnek az 1924-ben esedékes párizsi olimpiai játékokon. Egyelőre persze nem volt biztos, hogy az országot egyáltalán meghívják az újabb olimpiára, hiszen a francia-magyar viszony a 20-as években meglehetősen hűvös volt. Pósta szeme előtt mindenesetre a párizsi részvétel és a bizonyítás vágya lebegett, ám a felkészülést megzavarta egy kellemetlen incidens. Egy személyes ügyben a bajnok összekülönbözött Santellivel, és 1906 óta többé-kevésbé folyamatos együttműködésüknek örökre vége szakadt. A szakítás után Pósta egy ideig saját lakásán gyakorolt (fogorvosi székének fejtámasztékára tett egy vívomaszkot), majd egy idő múlva jelentkezett egykori kolozsvári mesterénél, Gerentsér Lászlónál, akinek budapesti vívótermében több régi erdélyi vívótársával is találkozott. A régi-új mesterrel hosszasan elemezték a lehetséges harci stílusok hibáit és erőit, és a

felkészülésben sikeresen ötvözték a Santelli-féle olasz és az ettől gyökeresen eltérő erdélyi iskola erőit. A Csillag utcai teremben végzett közös munka első próbája az 1923. évi bajnokság volt, ahol Pósta egyetlen tussal ugyan, de a második helyre szorult. Ám ebből is közösen vonták le a tanulságokat: „Megállapítottuk, hogy itt-hon csak akkor szabad flesselnem, ha legalább két tussal vezetek, fejre vágnom nem szabad, mert az ellenfél maszkja könnyen okoz »optikai« csalódást, a közeljáró pengét parádnak nézhetik, a tiszta vágást »vasasnak« láthatják, a kézvágásnak »durrania« kell, a hasvágást magasan kell alkalmazni, mert »mély« fenyeget, a pengetámadást a minimumra kell szorítani, mert »parád-riposzt«-nak [védés-visszatámadásnak – a szerk.] véleményezhetik.” És persze az sem volt mellékes, hogy Pósta éppen a bajnokság napjának délelőttjén költözött Budafokra, és órákon át ládákat cipelt, ami aligha tett jót frissességének.

Az ugyanebben az évben rendezett Békessy-émlékversenyen Debrecenben viszont Pósta már nem talált legyőzőre, pedig itt a döntőben a helyiek kedvencét, a majdani amszterdami olimpiai győztes Tersztyánszky Ödönt kellett legyőznie. A verseny utáni folytatódó olimpiai felkészülésben az is sokat segített Póstának, hogy a Csillag utcai teremben készült Bertó László, a stockholmi olimpia csapatbajnoka is, aki ugyan már az 50. életéhez közelített, de még mindig az egyik legtechnikásabb magyar vívónak számított. Pósta érezte, hogy az általa képviselt tökélyt nem érheti el, ám versenyzői kvalitásaival, az ellenfelek gyengéinek elemzésével az ilyen kardozók ellen is lehet esélye. S éppen ebből a

célből indult el hosszabb itáliai versenykörútra is, hogy közelről láthassa és analizálhassa leendő legnagyobb vetélytársait, akikkel kard mellett rendszeresen törben és párbajtörben is megmérkőzött. Az olaszországi tanulságok alapján a felkészülési programban nagy hangsúlyt fektetett a tüdő és a szív kellő erősítésére. „Emiatt aztán hetenként kétszer-háromszor gyalog jöttem Budafokról a vívóterembe, a gyermekeimmel futballoztam, ródliztam és úsztam.”

Az olimpia évének első komoly erőpróbája a Keresztessy-émlékverseny volt 1924 márciusában, amelynek győztese hagyományosan „a legjobb magyar kardvívó” címét is elnyerte. (A háború után ekkor rendezték meg először.) Pósta itt magabiztos vívással győzött, a mindent eldöntő csörtében Rády Józsefet verte 4:1 arányban. Ekkor már tudni lehetett, hogy a magyarok is ott lehetnek majd a nyári olimpián, de ez nemcsak örömet, hanem gondokat is okozott. Az egyéni versenybe ugyanis minden ország legfeljebb 4 vívót nevezhetett, míg ekkor Magyarországon legalább tucatnyi világklasszis kardvívó tevékenykedett. S hogy a történet még bonyolultabb legyen, az egyik legtekintélyesebb magyar kardvívó, dr. Fuchs Jenő (London és Stockholm négyszeres bajnoka) bejelentette, hogy indulni kíván az olimpián, de válogatóversenyeken nem hajlandó rajthoz állni. A szövetség hajthatatlan maradt, Pósta viszont a makacszkodó bajnok oldalára állt, és több versenytől maga is távol maradt.

Mielőtt azonban komolyan felmerült volna, hogy Pósta lemaradhat az olimpiáról, vagy netán legfeljebb saját költségén utazhat Párizsba, Baja városa lépett közbe.

Jelenet az olimpiai vívóversenyből

Felbuzdulva ugyanis Pósta korábbi sikerein – egyben értesülve a Magyar Olimpiai Bizottság anyagi gondjairól –, a város 180 aranykoronát (akkori érteken több mint 4,6 millió korona pénzt) szavazott meg a magyar sportolók kiküldetésére, sőt a város közönségét további adakozásra szólította fel. Ezekből a magánszemélyek, gazdasági társaságok által felajánlott összegekből további 5 555 250 korona készpénz gyűlt össze, amelyet a város megbízásából Schillinger Endre helyettes adótitisz 1924. május 20-án adott át a MOB főtitkárának, Mártonffy Miklósnak a következő indoklással: „... A városi tanács értesíti a magyar olimpiai bizottságot, hogy a város közönsége hozzájárulásával dr. Posta Sándor vívó kiküldetését kívánta biztosítani és addigi eredményei alapján kiküldetésre egyébként is jogosult, amiért is a város tanács felkéri a Magyar Olimpiai Bizottságot, hogy jelen határozat alapján a befizetett összegeket ezen célra felhasználni szíveskedjék.” Összesen egyébként 124 adományozó járult hozzá a költségekhez, köztük Pósta Árpád (a vívó édesapja), aki egy-maga 425 ezer koronát ajánlott fel a nemes célra. Érdemes idézni a bajai Kereskedelmi Casino indoklását is adományuk mellé: „...Fogadja méltóságod szívesen a felajánlott csekély összeget (50 ezer koronát + 10 frank), mely jelképesen is szolgálhasson egy marék hazai földet ahhoz a dombhoz, amelyen a magyar, de főleg bajai szereplői a Világmérkőzésnek megvethessék a lábukat és meglobogtathassák azt a megtépett, golyóktól szaggyaggy, de meg nem alázott tricolor, amelyet csak ezután fog ismerni a világ.” Az olimpián egyébként még egy bajai sportoló vehetett részt; a mellúszó Molnár Ellát (aki egyébként az első magyar női olimpián volt) előzetesen szintén az esélyesek között tartották számon, de ő végül nem jutott döntőbe.

Szülővárosának gesztusa Pósta számára afféle erkölcsi kényszer jelentett, és végül mégis rajthoz állt a válogatókon, köztük a júniusban, a Vigadó nagytermében lebonyolított magyar bajnokságon is. A hihetetlen izgalmakat hozó versenyen végül 56 vívó közül Pósta nyert, és a szövetség az első négy helyezettet (Pósta mellett Tersztyánszky Ödönt, Berty Lászlót és Garay Jánost) nevezte az egyéni olimpiai versenybe, a kardcsapat pedig még Schenker Zoltánnal, Uhlyarik Jenővel, Széchy Lászlóval és Rády Józseffel egészült ki. Ezen túl azon is vita volt, hogy van-e értelme egyúttal magyar törccsapat indításának is, ha annak a végső győzelemre semmi esélye sincs. Élénk vitákat követően végül a szövetség

belement a törccsapat benevezésébe is; igaz, csak egyetlen „igazi” törvívó (Lichteneckert István) volt köztük, a többiek mind elsősorban kardvívónak számítottak. Pósta ebbe a gárdába is bekerült. További vitákat szült, hogy vajon a versenyzők felesége, családtagjai utazhatnak-e férjükkel az olimpiára. Pósta a város nagylelkű adományának birtokában viszonylag könnyen dönthetett úgy, hogy feleségét is magával viszi, így Lux Margit az olimpiai küzdelmeket Párizsban szurkolhatta végig.

A párizsi olimpia és az aranyérem

Párizs 1924-ben immár másodszor kapta meg olimpia megrendezésének jogát, főképp azért, mert a NOB leköszönés előtt álló elnöke, Pierre de Coubertin báró szeretne volna kiköszörülni azt a csorbát, hogy 1900-ban a játékok szinte teljesen elsikkadtak az azzal egy időben megrendezett világkiállítás eseményei mellett. A versenyeket 85 (!) versenynap alatt bonyolították le, és minden addiginál több (44) ország vett részt az összesen 19 sportág 126 versenyszámában megrendezett játékokon. (Németország még erre az olimpiára sem kapott meghívást, a többi háborús vesztes ország már rajthoz állhatott.) Magyarország a körülményeket figyelembe véve aránylag nagy létszámú csapattal (89 sportolóval) képviseltette magát, de a felkészülés hiányosságai és a háborút követő anyagi nehézségek miatt komoly sikerekre nem nagyon számíthatott.

A lebonyolítás és a szervezés azonban így sem volt épp tökéletes. Pósta a törccsapat tagjaként viszonylag korán útra kelt, és egy hosszú vonatkozás után érkezett meg a francia fővárosba. Várakozásaikkal ellentétben a város egyáltalán nem égett az olimpia lázában, a bajnok visszaemlékezése szerint csak néhány divatkalap díszítőszalagjából lehetett egyáltalán megtudni, hogy épp olimpiát rendeznek. A magyarokat egyébként sem fogadták szívesen, és a törvívók egy olyan kopott külvárosi hotelben kaptak szállást, ahol a házaspár egyik tagjának az ágyban kellett maradnia, míg a másik öltözködik, különben nem maradt hely, és a júliusi hőség is elviselhetetlen volt. Ezt a szállót a csapatmenedzser fáradásai révén utóbb sikerült jobbra cserélni, de a versenyek időpontját és lebonyolítását is alig sikerült megtudniuk.

A törvívó versenynek egy üvegtető s kerékpárcsarnok, a Vélodrome d' Hiver adott otthont. Itt a hőség csaknem elviselhetetlen, az öltöző használhatatlan volt, zuhanyozni vagy kényelmes heverőkön megpihenni nem lehetett, de nézőket se nagyon

A bajnok és felesége fogadása a Keleti pályaudvaron

lehetett látni. Am ennél is elképzeltőbb volt a részrehajló bíráskodás. A vívóversenyek zsűrijében szinte csak francia vagy francia anyanyelvű bírák kaptak helyet, akik láthatóan minden eszközt be is vetettek a hazai sikerek érdekében. (Egy magyar zsűritag is volt, a franciául kiválóan beszélő dr. Kovács György személyében, de ő a vitás esetekben rendre kisebbségben maradt.) A magyar törccsapatnak győzelmi reményei eleve nem voltak, mert az olaszok és a franciák az elvtelen segítség nélkül is kiemelkedtek volna a mezőnyből. Csakhogy a párizsi olimpiai vívóversenyek egyfajta „magyar-olasz háborúvá” alakultak, amelynek első felvonása a törccsapatok döntőjében zajlott. Egyidejűleg történt ugyanis a francia-olasz és a magyar-belga mérkőzés, amelyek már érmekről döntöttek. Amíg a két fő esélyes csapat egymással vívott, addig a magyarok objektív bíráskodást kaptak, és vezettek is. Csakhogy az olasz vívók felháborodtak Kovács György egyik döntésén, amellyel a győztes találatot az ellenfélnek ítélte meg, és tiltakozásul levonultak a pástról, Kovácsot pedig súlyosan megfenyegették. Miután a versenybizottság is a magyar bíró pártját fogta, az olaszok a „súlyos sérelem miatt” nemzeti himnuszuk éneklése kíséretében visszaléptek a magyarok és belgák elleni mérkőzésüktől. Ezzel a magyarok számára az ezüstérem is elérhető lett volna, csakhogy – amint Pósta írja – a zsűri „kezelésbe vette” csapatunkat, amely végül kikapott a belgáktól, és bronzérmét szerzett.

A kardcsapatok versenyében viszont Magyarország egyértelmű esélyesnek számított, hiszen bombaerős csapattal indult. A csapatversenyt 1924. július 12-15. között bonyolították le. Miután a törccsapatok már június 30-án befejeződtek, Póstának csak

nem két hete maradt, hogy gyönyörködhesen Párizs szépségeiben, egyúttal készüljön az igazi megmérettetésre. (Közben már harmadszor váltottak szállást, és persze egy vívótermet is bérelni kellett, hogy edzésben maradjanak.) A magyar kardcsapatnak számos körülménnyel kellett megküzdenie: a hosszú kimtartózkodás, a szokatlan táplálkozás, a hőség, a versenyhelyszínek és a szállás távolsága, ráadásul a csapattal anyagi okokból nem utazott edző, gyúró és szakács sem. Társait Pósta maga „masszálta”, őt pedig jobb híján a felesége. Nem sokkal a verseny előtt pedig az is kiderült, hogy a magyarok által használt kardok nem felelnek meg az új szabályoknak, s így napokon át kellett válogatni a szaküzletekben, majd pedig a cipőiket is le kellett cserélni, mert ami a törversenyek linóleumpadlóján jónak bizonyult, a Stade de Colombes (itt tartották a kardversenyt) vívóhangárjában található döngölt földes, kavicsos és betonpályás talajon már bokarándulással fenyegetett.

Ezzel együtt a döntőig magabiztosan menetelt a magyar kardcsapat, ahol az ősi rivális olaszokkal került szembe. Addig Pósta is kiválóan vívott, mindössze két vereséget szenvedett. A döntőben azonban nemcsak az olasz csapattal, hanem a részrehajló belga zsűrielnökkel is meg kellett küzdeni. Ekkor történt Póstával az az eset, amely – mint később kiderült – a magyar csapat aranyérmébe került. A sokadik téves ítélet utáni idegességében Pósta a Moricca elleni aszójában adott egy nyilvánvaló, tiszta tust ellenfelének, majd lekapta a sisakját, és azt kiáltotta: „Touché a moi!” (Találat nálam!). Csakhogy a zsűri ezt a „találatot” megadta az olasznak, amelynek csapata ezzel egyenlített. Ezt követően Pósta még Bertinettitől is kikapott, így a mérkőzés valamennyi csörte levívása után 8:8-ra végződött, de jobb találataránnyal az olaszoké lett az aranyérem. Pósta joggal érezhette úgy, hogy – az elfogult zsűri mellett – kicsit rajta is ment el az olimpiai bajnokság.

A csapatverseny annyira kimerítő volt, hogy az egyik legjobb magyar, Berty László visszalépett az egyéni indulástól, míg az addig remekül vívó Tersztyánszky Ödön teljesen összeomlott, és a döntőbe sem jutott be. Három magyar vívó (Pósta, Garay és a Berty helyett beugró Schenker Zoltán) így is a 12 fős fináléba került. Bejutott viszont négy olasz is (Boni, Bertinetti, Sarocchi és Puliti). Rajtuk kívül a törvívásban már bajnokságot nyert francia Roger Ducret és a holland Arie de Jong számított esélyesnek. Utóbbi nyerte az 1922-ben és 1923-ban a magyarok távollétében lebonyolított világbajnokságokat. A döntősök

többségéről mégis az volt a magyarok véleménye, hogy azok Magyarországon legfeljebb egy kisebb vidéki versenyen érvényesülhettek volna, és a vívótudás alapján csakis valamelyik magyar nyerhetett.

Csakhogy következett az olasz-magyar dráma második felvonása! Az egyéni döntőben mindenki vívott mindenkivel, ezt úgy bonyolították le, hogy az egy nemzetbeliek először egymással küzdöttek meg. Csakhogy amíg a magyarok tisztességgel vívtak („körbeverték” egymást), addig az olaszok láthatóan alibivívást bemutatva, „leadták” asszóikat legesélyesebbnek tartott társuknak, Pulitinek. Kovács György ezt a zsűrinél szóvá tette, s amikor a francia zsűrielnök igazat adott neki, ismét kitört a botrány. Idézzük erről a korabeli sajtót! „Kovács dr., a zsűri magyar tagja még egyszer felszólt, amire Puliti Santellinek az olaszul értő Pósta dr. előtt azt mondta: – Ha Kovács még egyszer kinyitja a száját, fasiszta módon bottal fogjuk beverni.” Ezt követően Pulitit kizárták a versenyből, míg a másik három olasz szolidaritásból visszalépett a küzdelemtől, így a döntőt másnap (július 18-án) újrakezdték.

Az olaszokkal így már nem kellett megküzdeni, de a zsűrivel annál inkább (nagy részük kardversenyen először bírászkodott!). A bevallottan babonás Pósta kabalából azt a dresszét húzta fel, amelyben első hazai sikereit aratta, alatta pedig azt a „százlyukú” trikóját hordta, amelyet első versenyén viselt. (Emiatt nem engedte magát fotózni a verseny előtt, és a verseny után készült képen „ezért néz úgy ki, mint saját nagyapja”.) A hazai zsűri segítségét is élvező francia Ducret magabiztosan menetelt az újabb bajnoki cím felé, egészen addig, amíg Póstával került szembe, aki 4:0-ra lelépte. Ám még ez sem volt elég az aranyhoz, mert Pósta korábban Garaytól, majd – a zsűri hathatós segítségével – a dán Osiertől is kikapott, így a kétségbeesés szélére sodródott. „Annyi rengeteg munka, olyan becsületes szorgalom után, képességeimnek, a többiekhez arányított szorgalmamnak tudatában a bajnokság elvesztését Istentől meg nem érdemelt büntetésnek tartottam. Az a gondolat, hogy a trianoni Magyarország első szereplésénél pedig éppen egy francia legyen a győztes, egyszerűen elviselhetetlen volt.” Szerencséjére a végső győzelemre már esélytelen de Jong legyőzte Ducret-t, ezzel viszont hármas holtverseny alakult ki az egyaránt 5-5 győzelmet szerzett Pósta, Ducret és Garay között. Pósta ekkor már nem ismert kegyelmet; Garayt 4:1-re verte, Ducret-t pedig 4:0-lal söpörte le a pástról. Az utolsó tus annyira egyértelmű volt, hogy a francia maga mondta be a találatot, majd magyar ellenfe-

le nyakába borulva gratulált legyőzőjének, és azt mondta: „Boldog vagyok, hogy tényleg a világ legjobb kardvívója győzött!”

Ám az olasz-magyar tragikomédia még ezután is folytatódott: „A stadionból kiment az olaszok hevesvérűen a távozó Posta dr-t és feleségét akarták megtámadni, s az újabb incidenstől csak a francia és holland zsűritagok mentették meg a világbajnokot. Ugyanakkor Puliti kiköpött a bajnok előtt, s lovagiatlanul azt kiabálta: Disznóság! Az elemében levő, dühtől tajtékozó Puliti este botrányt rendezett” (ti. egy mulatóban pofon vágta Kovács Györgyöt, majd elmenekült) – írta meg a sajtó. A dolognak az lett a vége, hogy a NOB július 26-án Pulitit örökre kizárta az olimpiáról, s a vele magát azonosító olasz csapatot megfeddte. Puliti pedig Kovács Györgyöt párbajra hívta ki, amelyre néhány hónap múlva Nagykanizsán került sor, ám végül a felek megbékélésével ért véget. (A NOB szigorra sem tartott örökké, hiszen Puliti nemcsak hogy ott lehetett a következő, amszterdami olimpián, de a törccsapat tagjaként bajnoki címet is szerzett.) Mindenesetre alighanem ezek az incidensek, a végig részrehajló francia zsűri és a hosszú verseny okozta idegi-lelki fáradtság miatt történhetett, hogy Pósta a tőle interjú kérő francia sajtót annyival intézte el, hogy Párizsban a szállodai szobájából kiküldte rá váró újságíróknak névjegyét, amelyen ez állt: „Megnyertem az olimpiai bajnokságot. Ez az én nyilatkozatom!”

Ez az elzárkózás általánosságban egyáltalán nem volt jellemző rá; hazatérése után karikatúrákkal kísérve színes beszámolót írt a Sporthírlapnak, és a magyar sajtónak örömmel nyilatkozott. (A bajai Független Magyarország riporterét is fogadta házában, és még Párizsban feleségével együtt örömmel vették a párizsi magyar munkások köszöntését is.) Pósta Sándor győzelmével nemcsak az olimpia legeredményesebb magyar sportolója lett, de egy-egy arany-, ezüst- és bronzérmével az egész versenysorozat egyik ritka éremhalmozója lett. (Magyarország összesen 10 érmet, köztük két aranyat szerzett Párizsban.)

S hogy miképp látták őt kortársai, arról érdemes a hírneves karikaturistát, az 1924-ben maga is olimpikon Szepes Bélát idézni, aki a rá jellemző finom iróniával jellemzi Pósta vívását: „Ha sakkozni kezd, capablancai magasságokba emelkedhetett volna. (Figyeljük csak meg fejformáját!) Minthogy azonban vezér és huszár helyett kardot ragadott és küzdőtere nem a kockás tábla – a pást lett... ebben a sportágban nyert olimpiai bajnokságot – szintén fejjel.

Nevéhez méltó pontossággal „kézbesítette” találatait az ellenfelek fejevére és plazstronjára, és az ő győzelme után lett mindenki előtt igazán világos, hogy a magyar Pósta első a világon!”

A győzelem után

Pósta a bajnoki cím megszerzését követően igen hamar, július 23-án hazautazott, még az aranyérem átadását sem várta meg. (Erre akkor nem közvetlenül a verseny után, hanem a játékok végén, július 27-én került sor.) Minthogy ezen az olimpián a magyaroknak nem sok babér termett, óriási, ujjongó tömeg köszöntötte a pályaudvaron. Néhány nappal később pedig Bajára is ellátogatott, július 26-án, szombat este, hajón érkezett Budapestről. Köszöntötte a városi tanács, a város közönsége. „Ezer gáncsoskodás, kellemetlenkedés és akadékoskodás ellenére is meg tudta szerezni pengéjével a világbajnokságot hazájának és szülővárosának” – írta a helyi sajtó. A hajóállomásnál küldöttség fogadta, este Preimayer vendéglőjében bankettet tartottak tiszteletére, s szülei Pázmány utcai házához is ünneplők kísérték haza.

Ugyan Pósta a párizsi olimpia idején már 35 éves volt, a döntőben szerepelt versenyzők között az egyik legfiatalabbnak számított. Így aztán joggal gondolhatjuk, hogy a vívásban még jó néhány sikeres éve lehetett volna. A kor mai szemmel nézve furcsa szabályai és a magyar vívósövetség vaskalapossága miatt vívó pályafutásának mégis hamar vége szakadt. Miután egy baráti kölcsönt csak úgy tudott visszafizetni, hogy pénzért adott leckéket ifjú vívópalántáknak, a szövetség visszavonta amatőr státusát, így többet versenyeken nem indulhatott.

Ám más irányú tevékenysége ezután is tiszteletet parancsoló. Elsősorban szakmájában ért el komoly sikereket, és a magyar sportorvoslás egyik elméleti megalapozóját is benne tisztelhetjük. 1929-ben így írt a sport testet-lelket formáló erejéről, társadalmi jelentőségéről: „A sport, amelynek az a célja, hogy egészségünket fenntartsa, állandósítsa. A sport, amely a fizikum rendszeres munkáltatásával testünk ellenálló képességét fokozza, – a sport, amely helyes irányítás mellett arra szoktat bennünket, hogy keressük a levegőt, a napfényt, – a sport, amely komoly vezetés mellett rákényszerít mindenkit a tisztaságra. A sport, amely nem tűri az alkoholt, az éjszakázást, – a mértéktelen dohányzást. A sport, amely elvon a kávéháztól, a füstös bűzhödő levegőtől, és óvatosságra kényszerít a púder és rúzzsal szemben. A sport, amely fegyelmre és önmegtartóztatásra szoktat, amely elhízni, ellustulni nem enged, – a sport, amelyet józan mértékkel, bölcs irányítás mellett úzhat gyermek és öreg, férfi és nő, az a fegyver, amely véd a betegségek ellen. Ez az a fegyver, amelyet mindenki viselhet és használhat, és ez az a fegyver, amelynek használatát el kell terjeszteni az egész országban.”

1932-ben jelent meg *A sport és az orvos* című szakkönyve, amely a magyar sportorvoslan egy alapművének számít. Ebben olyan, akkor teljesen újszerű témákkal is foglalkozik, mint a sport hatása az egészségre, a szerelemre, a nemi életre, a betegségekre. Négy fejezete kifejezetten a vívással foglalkozik, többek között azzal is, hogyan épülhet be a középiskolai oktatásba.

Pósta a gazdasági válság éveiben a politikában is szerencsét próbált. Előbb Magyar Dolgozók Gazdasági Pártja néven alapított

mozgalmat, majd 1933. február végén pártjával együtt csatlakozott az enyhén szélsőjobb oldali jellegű Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkáspárthoz. Ennek háttérében az állhat, hogy barátja volt Baján a pártot megalapító Meskó Zoltán katonatiszt, aki később országgyűlési képviselő és államtitkár is lett. Pósta azonban hamar kilépett a Meskó-pártból, és még 1933-ban megalapította az Egyesült Nemzeti Szocialista Pártot, amely csak Pestszenterzsébeten és környékén működött, s a marginalitásból, a jelentéktelen lokalitásból sohasem tudott kitörni. Ezzel szerencsére ilyen irányú próbálkozásai véget is értek, és nem rombolta le a sportban szerzett dicsőséget.

Mindezzel együtt ritka sokoldalú egyénisége volt a magyar sportnak, aki kiválóan rajzolt, festett, zenét komponált, kiváló nyelvtudása révén gyakran tolmácsolott, és az újságírással is próbálkozott. Kapcsolata városunkkal soha nem szakadt meg, hiszen szüleit a Rókus temetőben temették el, és a gimnáziumi osztálytalálkozóknak is rendszeres résztvevője volt. (Ugyanakkor furcsa, hogy a gimnázium évkönyvében olimpiai győzelméről egyetlen sorral sem emlékeztek meg – pedig a gimnázium is adakozott kiküldetésére –, és amikor 25 éves találkozóra érkezett, akkor is csak „budapesti orvosként” említik.) Pósta Sándor súlyos betegségben hunyt el Budapesten, 1952. november 4-én. Egyszerű sírja a rákoskeresztúri Új Köztemetőben található.

Baján nevét 1988 óta sportcsarnok viseli, egykori gimnáziumában 2007 óta emléktáblája van, 2014-től pedig a kiválóan tanuló sportolók számára megítélhető iskolai díj is Pósta Sándorra emlékeztet.

Dr. Mayer János

In memoriam Borbély János (1933-2014)

Elment a délszláv irodalom legtermékenyebb fordítója, Baja város remetéje

Nyolcvanegy éves korában elhunyt Borbély János műfordító, a kortárs szerb és horvát irodalom egyik legtermékenyebb magyar tolmácsolója. Az Újvidéken született Borbély János a Magyar Tannyelvű Főgimnázium és a tanítóképző elvégzése után dolgozott tanárként, lektorként, újságíróként, 38 évig különböző munkakörökben munkatársa volt az Újvidéki Rádióknak, ahol Majtényi Mihály és Major Nándor – mindketten a vajdasági magyar irodalom meghatározó szerzői – terelték írói ambícióit a műfordítás felé. Ranko Marinković *Kezek* című kötete volt az első nagyobb lélegzetű fordítói munkája 1961-

ben. Ettől kezdve elkötelezetten fordított, miközben az Újvidéki Rádióban szerkesztői munkakörben is irodalmi témákkal foglalkozott, és számos, kiemelkedő jelentőségű közönségtalálkozót szervezett.

Kedvelte az olyan munkákat, amelyek több évet vettek igénybe, mint például Mirko Božić *Kurlániai* című nagyregénye. A rutinmunka soha nem érdekelt. Szerette a kihívásokat, amikor például a szerző olyan nyelven szólalt meg, amelynek kifejezései után hosszasan kellett nyomoznia, konzultálnia az alkotóval. Kedvenc szerzői Danilo Kiš és Mirko Kovač voltak. Kovačtól legutóbb a

Nives Koen rózsái című elbeszéléskötetet fordította. Örömmel bibelődött a lírai leírásokkal, hiszen gimnazistaként maga is alanyi költőnek készült. Versei meg is jelentek a korabeli Híd folyóiratban, de hamarosan fölhagyott lírája publikálásával, végérvényesen elkötelezte magát a fordítás mellett.

Borbély János 67 éves korában, 2000-ben települt át élettársával Bajára, ahol folytatta műfordítói tevékenységét, munkatársa volt a győri Műhely, a veszprémi Vár ucca Műhely, a pesti Magyar Napló, a balatonfüredi Tempevölgy, a szegedi Tiszatáj és más folyóiratoknak.

Az 1991-től nyugdíjas Borbély János kétszer nyerte el a Bazsalikom Műfordító Díjat (1978, 2008), Forum Nívó-díjban részesült Danilo Kiš: A holtak enciklopédiája fordításáért (1986), megkapta a Szerbiai Íróegyesületek közös díját az év legjobb fordításkötetért (Mirko Kovač: *Európai költésrohadás*, 1987). Tagja volt a Vajdasági Íróegyesületnek (1974), valamint a Magyar Írószövetségnek (1991). A XX. század szerb és horvát irodalmának több mint száz szerzőjétől fordított műveket magyarra, könyv alakban pedig mintegy negyedszáz műfordítása jelent meg Újvidéken, Budapesten, Pozsonyban és Eszéken.

Nyolcvanadik születésnapján Zomborban beszélgettem vele. Talán nem értelmetlen fölidézni néhány gondolatát ebből az interjúból a bajai olvasók számára sem, hiszen a városban Borbély János csendes, visszahúzódó remeteként dolgozott, miként egész életében tette, ezért talán kevesen ismerhették személyesen.

– *Egy kereken tíz évvel ezelőtt készült összegzés szerint akkor már a szerb és horvát nyelvű irodalom száznál több szerzőjétől fordítottál műveket. Mondhatnánk, egész alkotópályádát egy sajátos nyelvi kétlakiságban töltötted. Ezt tetőzi a fizikai kétlakiságod is, hiszen 2000-ben Baján telepedtetek le a pároddal, de gyakorta jártok haza a Vajdaságba. Nem okozott belső konfliktusokat ez a kétlakiság?*

– Ha ma visszagondolok erre a lehetséges problémára, úgy tűnik, akkoriban nem éreztem ezt a szorongató kétlakiságot. Az Újvidéki Rádió magyar szerkesztőségében dolgoztam 38 évig, azaz egy emberöltőn át magyar környezetben dolgoztam, családi életemet is magyarként éltem mind a mai napig. A többségi szerbség kollegiális környezet volt, s a rádióban meg a rádióon kívüli kapcsolatainkban sem okozott semmi-

lyen problémát. Szívesen olvastam írásait, és ha tetszett – többnyire tetszett –, lefordítottam őket, ha kulturális, irodalmi értékekkel bírtak. Így aztán nem éreztem a kétlakiság gúzsát: magyarul gondolkodtam, társalogtam, barátkoztam, dolgoztam, házasodtam, neveltem a fiamat, hadd ne soroljam tovább. Ha azóta ezek a többségi-kisebbségi viszonyok kiéleződtek, rögzösek lettek némi nagyfokú társadalmi változások, a háborúskodás és egyéb társadalmi kiélezettség folytán, gyakran a szemünk láttára, akkor valóban felmerülhet a kényelmetlen alávetettség, a kisebbségtudat, az említett kétlakiság érzete. Mivel én már 13 esztendeje áttelepedtem Bajára, az egy nyelvű Magyarországon élek, a kérdésben említett érzület el is homályosodhatott már tudatomban.

– *Már nyugdíjasként, hatvanhét évvel a hátad mögött költöztél más városba, más országba. Mi készítetett erre, és hogy érzed ma Baján magad?*

– Hát, ennek valóban külön története van, amelyet nemigen meséltem el senkinek. Kétszeresen is gyászos történet ez. Újvidéken születtem, és ott éltem egészen 67 éves koromig, olyképpen, hogy negyven évig házasságban éltem fiam édesanyjával, Mártával. Sajnos, akkortájt megbetegedtem, és körülbelül félévi szenvedés után, 2000-ben elhunyt. Az ezt követő légüres tér után hozott össze a véletlen valamikori tanítóképzőbeli iskolatársammal, mostani élettársammal, Ilonával, aki egy-két évvel korábban szintén megözvegyült. Elég volt felújítani és elmélyíteni a barátságot, és mi sem természetesebb, két magára maradt ember egymásban lelt támaszra a 67 éves korunkban még előttünk álló életben, melyről kiderült – hiszen ma is élünk még –, hogy az sem elvetendő. Baja pedig, a Bajára való átköltözés úgy merült fel, hogy Ilona fia,

Ferenc a 90-es évek jugoszláviai polgárháborúja idejében, mivel nem akart részt venni az idegen érdekekért vívott gyilkos háborúban, elhagyta az országot, átment Magyarországra, Baján telepedett le, s ott nősült meg. Mi sem természetesebb, hogy az édesanyja, Ilona is a fia után ment, és az is érthető, hogy én sem vállaltam a szerbiai magányt. Így lettünk, kettesként, bajaiak, és idővel magyar állampolgárok is. Így élünk 13 éve Baján. Ami engem illet, erre szoktam mondani, hogy fél szívvel itt, fél szívvel a régi hazában, mert a családom: a fiam, Géza, két unokám, Andrea és Iván Újvidéken maradtak, oda köti őket a mindennapi élet. Én azonban, nyugdíjas újságíróként és műfordítóként, magyarországi, bajai letelepedésem tizenhárom éve alatt sem hagytam fel fordítói tevékenységemmel, a mai napig sem – mondta Borbély János 80. születésnapján köszöntője alkalmával Zomborban.

Fekete J. József

Egyedül

Jóformán még le se ültek, de már pezsgőt is hozott nekik a felszolgáló, én viszont még nem akartam elindulni, mert olyan szívesen néztem ezt a társaságot, gondoltam, kaphatnék én is a derűjükből, és nem érezném olyan veszettül magam, szerettem volna, ha száll egy kis vidámság felém is, ugyanis azt vártam, hogy lelket öntsön belém tudtán kívül az a néhány nő és férfi, akik közül már többen jelentős mértékben felöntöttek a garatra, páran

meglazították a nyakkendőiket, a nők legyezgették magukat, és sűrűn csapódott a mosdóhoz vezető kis folyosó ajtaja is, mert néhányan úgy érezték, levegőcserére van szükségük, hogy kiszellőztessék a fejüket, páran már rendesen be voltak barackozva, és a sok sörtől, amit egyre csak hoztak ki nekem, én sem voltam már valami előkelő, de egyáltalán nem azért rendeltem, mert szomjas voltam, csak azért rendeltem egyiket a másik után, hogy le-

gyen a kezemben valami, hogy foglalkozzam valamivel, egészen mással, mint amivel eddig, hogy kössem le a gondolataim, és ezért is esett olyan jól ennek a szemközti brancsnak a látványa, mert őrájuk is figyelhettem, amíg ott ültem a sarokban a ki tudja hányadik korszómmal, el tudtam foglalni magam velük, amire különösen szükségem van mostanában.

Cserenkő Gábor

Grafika: Sipos Loránd

Ahogy belépett a füstszagú kocsmába...

Ahogy belépett a füstszagú kocsmába, és odaintett a pincérnek, hogy a szokásosat kéri, rögtön eszébe jutott a tegnapi este, a tompa lassúságú félhomály, a csípős szagú fáradtság, valamint az a harmincas jelzésű busz, amin meglátta álmai nőjét. Ott ült, neki hátul, a menetiránnyal szemben, gurulós bő-

röndje bakelitfogantyúján gyűrűtlen kezeivel, és ő nem bírta levenni róla a szemét.

Merthogy ilyen szépet ő még sose.

Ennyire ilyet még nem.

És akkor átsuhant a fején, hogy ezért a nőért akár a fél karját is képes lenne. Később aztán egy fekvőrendőr okozta lágy

döccenés ki is verte ott helyben belőle ezt a gondolatot; dehogy adná azért a nőért a fél karját. Mekkora ökörség ez!

Ezután kihozták a söret; a korsót két oldalról megmarkolta, és inni kezdett.

Cserenkó Gábor

Egypercesek képekben

A kiállítás címét Pump Károly Örkény István közismert novelláskötetétől kölcsönözte, így talán találó a megnyitót is egyik novella részletével elkezdni. Címe: *Az élet értelme*.

„Ha sok cseresznyepaprikát madzagra fűzünk, abból lesz a paprikakoszorú. Ha nem fűzzük fel őket, nem lesz belőlük koszorú. Pedig a paprika éppoly piros, éppoly erős, mégsem koszorú. Csak a madzag tenné? Nem a madzag teszi. A madzag, mint tudjuk, harmadrangú valami. Hát akkor mi?” – írja Örkény István.

Ha sok képet összegyűjtünk... Pump Károly aprólékos türelemmel összegyűjtött és „madzagra fűzött” sok képet, és készített nekünk egy jubileumi fotókiállítást. Most itt vagyunk, kíváncsian várakozva, ünneplésre készen. Mert hogy ez a nap ünnep, az vitathatatlan. Egy fotográfus életének eddigi munkáiból ad ízelítőt, cseppeket, amelyben benne van a tenger. Egyperceseket, ahogy Örkény István mondaná.

Nekem adatott meg a felelősség, hogy megnyissam ezt a kiállítást. Karcsi ragasz-

kodott hozzá, abból az egyszerű okból kifolyólag, hogy szerintem én ismerem a legjobban, mint testvér és talán mint munkatárs is. Testvéreként együtt nőttünk fel (ez idő tájt megismerhettem pofonjai súlyát is), és miután elhagyta az országot, szinte minden évben dolgozhattunk együtt egy-két hetet Münchenben a reklámstúdióban, Budapesten, Baján, Sevilleben, Rómában, és még sokáig sorolhatnám a közös helyeket. Az együttléteink mindkettőnkben, összetartó, mély emlékekké kövesedtek.

Karcsi részletes életútját, díjait, könyveit, kiállításait és megannyi megjelenését nem szeretném ismertetni, hiszen ezt bárki elolvashatja, vagy hallhatta, hallhatja interjúiban. Jellemzőként azonban egyetlen momentumot mégis megemlítenék. Nürnbergben a Bertelsmann stúdióban dolgozott 15 évig. Vannak időszakok, amikor „úgy kell élned néha, mintha befalaztak volna”, mondja Farkas Árpád egyik versében, és ez az időszak valóban a befalazást jelentette számára. Sötétben megyek és sötétben jövök haza, mondta éveken keresztül nekünk a telefonba, és valóban a csak a profitot értékelő reklámstúdióból sokszor érkezett haza éjfél után.

De ez az az időszak, amely a szakma tökéletes elmélyítésével telt. Minden képet minden este, mielőtt kikerült volna a stúdióból, alapos zsúrizás előzött meg. A fotósok kegyetlen részletességgel szétszedték és elemezték egymás képeit: a színek, formák tökéletes harmóniáját, a megvilágítás pontosságát, mindezek kiváltott hatását az emberi érzelmekre, hiszen a reklámozott árukat a képek alapján adják el. Megtanulta a szakma minden fogását. A kiállításon az egyik teremben a reklámfotó világából ezeket a képeket láthatjuk, alul kikockázva, a számunkra ismeretlen munkafolyamat részleteit is bemutatva. Ez volt a pénzkereső munkája, ebből tartotta el családját.

Én is több ilyen munka részese lehettem. Fotóztuk együtt női és férfi táskák százait, napszemüvegek, nyakkendők tucatjait és még a legkülönbözőbb formájú mell implantátumokat is. Én mindig az előkészítő részt végeztem. Az ilyen jellegű közös munkákra jellemzően mégis egy olyan esetet említenék, amelyet nem a reklámstúdió rendelt meg, hanem saját elképzelés szülte a produkciót. Több mint 35 éve készült söröskádas előkészítő munkáiból azt a jelenetet emelném ki több maradandó

élményem közül, amikor már közel két órán keresztül tisztítottam az üvegekádát. Én tökéletesnek véltem a tevékenységemet, sehol egy homályos folt, tiszta, átlátható a kád. Karcsi leguggolt a kád mellé, megnézte, majd további tisztogatásra bízott. Ez eltartott még vagy 45 percig.

Minden együtt végzett munkánk során ezt a soha meg nem alkuvó precizitást tapasztaltam nála.

Nemrégem került ismét kezembe a pszichológus Abraham Maslow egyik munkája, amelyben a szükségletek hierarchiáját taglalja. Aki olvasta már, az tudhatja, hogy Maslow piramisában a fiziológiai, biztonsági, szeretet, megbecsülés, kognitív szükségletek kielégítése után érkezik csak el a személyiség igénye az esztétikai szükségletek kielégítéséhez. Megdöbbentő és elgondolkodtató ez a sorrend, és adódik belőle a nyugtalanító kérdés: kiknek szól ez a kiállítás? Vajon csak azon keveseknek, akik komfortzónájuk biztonságából merő szórakozásból szentelnek időt? És a művészek élete – akik Kondor Béla megfogalmazásában „fogyó életük növekvő lázában igyeksenek jelet hagyni” – csak merő önmegvalósító küzdelem lenne?

A kép a legcáfalthatatlanabb beszéd – írja Illyés Gyula. Karcsi is képeiben a valóság egy-egy titkát ragadja meg, és a tartalom, amelyet kibont, egyetemes. Ha körbenézünk a termekben, a képek színes forgatagával találkozunk. Néhány könnyedebb geget is tartalmazó kép kivételével mindegyik az emberi élet léthelyzeteinek lényegi bemutatása. Karcsi a kiállításra hetven képet választott ki. Gondos munka előzte meg a képek sorrendjét. A képek sokszor párban vagy hármassal állnak, és egymást erősítik, néhányszor egymás ellentétei, és ezzel emelik ki még drasztikusabban mondanivalójukat. Mindegyikről részletesen beszélni lehetetlen. Ezért teljesen önkényesen válogatva, csupán három képről szólnék részletesebben.

A terembe belépve mindannyian láthatuk azt a két képét, amelyek egy-egy virágot ábrázolnak, és ezek a virágok önmaguk körül megpördülve spirális színűsíkot húznak maguk után. Meglepetve olvastam Bagdy Emőke *Álmok, szimbólumok, terápia* című könyvében olyan sorokat, amelyek ezen két kép látványára is íródhattak volna. „A spirál, mint cirkulárisan önmagát meghaladó forma, mozgás és tendencia, az egyik legegységesebb, kultúrák feletti szimbólum és archetípus. Az örökkévalóságot, a végtelent, a határtalant hordozza magában: az univerzum és az emberi tudat egységét, dinamikus összetartozását tükrö-

zi... A növények világában általában olyankor találkozunk a csigavonallal, amikor valami a kibontakozás előtt áll.” A két kép látványa által bennünk keletkezett érzés mögöttes, archaikus tartalmát nehéz lenne találobban megfogalmazni.

A következő kép tulajdonképpen megint kettő. Ez a két kép egymásutánosságával számomra különleges tartalommal bír. 1995-ben Christo több más épület mellett becsomagolta a Reichstag épületét. Hatalmas tömeg látogatta meg az attrakciót. Az első képen ez a jelenet látható, az álló, ülő tömeg és fölötte a monumentális becsomagolt épület. Itt Christo műalkotása teljesen az unatkozó, bámész tömeg fölé nő. De a következő kép drámai fordulatot mutat. Egy álarcos mitikus alak jelenik meg váratlanul, előremeredő phalloszából tűzijáték sziporkázik.

A képen hátul az épület csak jelzés értékűen látszik, az emberek elfordulnak tőle, mintegy véleményt nyilvánítva, és hatalmas lelkesedéssel ünneplik az élet, a termékenység, az újjászületés szimbolikus alakját. Fényképezőgépek kerülnek elő, és a boldog, önfeledt tömeg félkört alkot az életerő kirobbanó megnyilvánulása előtt. Igazi fotóművészeti bravúrt láthatunk.

Képzeletemben ragadozóként jelenik meg a fotós, azaz Karcsi, aki csak sétál, és nézegeti a nyugati világ jóllakott polgárainak kényszeredett tobzódását. De amint az élet leglényege megjelenik, azonnal lecsap rá. Csak pillanatok állnak rendelkezésre, hogy megtalálja a megfelelő helyzetet, hogy a képi szerkesztés és mondanivaló tökéletes legyen. A képen az álarcos alak egész lényével kiemelkedik az épület és a tömeg fölé.

Ezt a képet több hónapon keresztül az öt legjobb közé választva Frankfurtban a Flughafen Galériában láthatta a közönség 2 méter x 1,80-as nagyításban.

A harmadik kép Budapest és szárnyait Budapest fölé kitaró Turulmadár ábrázolása. A jelenet erőteljes szimbolikus tartalmat hordoz. Nekem óhatatlanul adódik az asszociáció Radnóti *Nem tudhatom* című versének befejező soraira. „Nagy szárnyadat borítsd ránk virrasztó éji felleget”. A madár mintegy védelmezőként kitarja szárnyait Budapest fölé. Budapest több önmagánál, Magyarországot is szimbolizálja egyben, a Turulmadár pedig a magyarság ősiségét, szent madarát, Radnóti versében a virrasztó éji felleget képviseli. A képhez darut kellett hozatni, hogy föntről, a figyelő madár magasságából láthassuk a jelenetet. A kép már a földön is a fotós fejében volt, a daru nem neki, hanem nekem, nekünk kell, hogy fölemeljen minket.

Hányszor és hányszor fordult elő ket-
tünkkel, hogy ő már régen előre látta, amit
én nem láttam, pedig mondta, és akkor lát-
tam csak, amikor már megalkotta a képet,
így végül nekem is hozzáférhetővé vált.
Ezzel megtanított engem, és megtanít val-
amennyiünket látni.

Mennyi kiváló kép: az arab országok fo-
tói, a hortobágyi ötös lovas vágató pari-
pái, Velence gondolás látképe, vagy az Or-
szágház és víze vetülő árnyéka, a kiskutya
a nagyvilágban, a meghívón is szereplő
kutya tengerparton fekvő Szfinx-szerű szü-
luettje, amint a tenger végtelensége felé néz,
akár a müncheni Allianz aréna kivilágított
képét szemléljük, vagy az arab ló és lova-
sa portréja, avagy a sörfesztivál literes kor-
sóinak pörgő kavalkádja előtt állunk meg,
vagy a vodica-i búcsú Istentisztelet áldozati
szertartásának lehetünk tanúi. Bármelyi-
ket is választjuk, mindegyik kép előtt érde-
mes elidőznünk.

A természeti képeiről mindenképpen illik
még szólnom, mivel azokat Karcsi külön
naptaárba szerkesztve emelte ki számunkra.

Az Apokrif iratokban Krisztus Szent Fül-
öp Evangéliumában a következőt mondja:
„Az igazság nem meztelenül jött a világba,

hanem szavakban és képekben öltött ala-
kot. Más úton földi halandó nem láthatja
azt.” Karcsi természeti képei az isteni
igazsággal való találkozások. Ezért a nap-
tár címe Teremtésközelben. Ezeken a ké-
peken keresztül talán mi is a teremtés kö-
zelébe kerülhetünk.

Jelen eseményen a művész tudunk nél-
kül, észrevétlen, tapintatos szeretettel
nemcsak képeit, hanem minket is koszorú-
ba fűzött. Itt állunk, ideológiai nézőpon-
tunktól függetlenül, egyazon közösséget
alkotva. Csak a madzag tenné? – Nem a
madzag teszi – mondja Örkény –, mint
tudjuk, a madzag harmadrangú valami.

Karcsi egész munkásságával nemcsak a
maslowi szükségletpiramis tetején elfog-
lalt esztétikai igényünket, hanem csakis a
közösségi létben létrejövő biztonság él-
ményünket, együttlétünk intimitását is
megteremti. És ez a mostani kiállítás, vala-
mint Karcsi valamennyi hídi, szabadtéri,
vízfüggönyös és még megannyi kiállítása
a kötés és a megtartás aktusa. Mint aho-
gyan Örkény egypercesének a címe is
mondja: az élet értelme.

Pump Gábor

*(A cikk a művész kiállításán elhangzott
méltatás szerkesztett változata.)*

Életünk a tánc!

Nem versenyistálló: közösség

Tizedik tánctalálkozóját tartotta júniusban a Danubia Művészeti Iskola. A hagyományos rendezvényen óvodásoktól a felnőttekig a Művészeti Iskola és a Bajai Táncsport Egyesület minden korosztálya képviseltette magát. Eredendően ez a bemutató a valamikori Danubia Alapfokú Művészetoktatási Intézmény – jelenleg Danubia Alapfokú Művészeti Iskola – három táncszakának (néptánc, modern társastánc és történelmi társastánc) volt az évről-évre rendezvénye, amelyet Orbán Ferencné Éva, a társastánc tanára talált ki. A Szent László ÁMK tornatermében megtartott rendezvényen minden csoport megnézhetette a többiek műsorát is, senkinek sem volt célszerű hazamennie fellépése végeztével, hiszen a csoportképen minden táncosnak szerepelnie kellett. A következő évben már csak a társastáncosokra korlátozódott az esemény, akik meg is töltötték a termet. Az évek múltával a Türr István Sportcsarnokban megtartott gálán a Danubiás társastánc tanszakosakon kívül az abból kinőtt Bajai Táncsport Egyesület idősebb tagjai is megmutatták magukat. Tehát a jelenlegi tanítványok, a korábbiak, illetve Bácsbokodról már a tanítvány tanítványai is jelen voltak! Sőt, Szekszárdról az Orbán Ferenc által vezetett Gemenc Táncsport Egyesület is eljött. Egy idő óta egy-egy történet fogja keretbe az estét, még érdekesebbé téve a bemutatót: tavaly egy nyári utazás, idén egy születésnap party. A rendezvény két szervező-tanárával a tánc-hoz és egymáshoz fűződő különleges kapcsolatokról beszélgettünk.

– Mikor és hogyan kezdődött ismeretségetek a táncsal, illetve egymással?

Orbán Ferencné Éva: Bajai vagyok. Édesapám a Kismotor- és Gépgyárban dolgozott, emellett a bátmonostori tamburazenekarban játszott évtizedekig. Sokat zenélt lakodalmakban, illetve a néptánc élesztésében is részt vett, hiszen a bátmonostori Piroskonfytos hagyományörző néptáncsoportot kísérelte zenésztársaival. Úgy nőttek fel, hogy kisgyerekként sokszor vitt magával hétvégeken valamilyen eseményre. Óvodásként is cserfes, dumás kislány voltam, szerettem a nagyobbakat, beálltam közéjük táncolni is. Kicsiként tudtam a marsot, a háromugrót, ridát, cifrát, csárdást: nagyon közel került hozzám a néptánc. Amikor apukám vitt oviba, öltözködés közben ő füttyült, én meg arra táncoltam az ágyon állva, vele azonos magasságban. Idővel apu már a próbákra is magával vitt. Később a Nagy Dezső által szervezett Gemenc Néptáncgyűjtésnél alapító tag voltam.

A másik vonallal gimnazista koromban ismerkedtem meg, amikor is belásként már haladó tánciskolába iratkoztam be. Ott ismerkedtem meg jobban Ferivel, akivel korábban az őszi szüreti munkákon már találkoztam. Egyszer ugyanis kijött oda egy táncosnő, és ott táncoltunk először együtt, ami aztán decemberben, a tánciskolában megismétlődött. Ennek ellenére, ebben az időben a néptánc volt az erősebb a városban, így én is azt kedveltem jobban. Ugyanakkor mindenem volt a mozgás, a tánc mellett éveken át atlétizáltam, futottam is, de térdproblémák miatt abbahagytam. Érettségi után Egerben a főiskolán történe-

lem-népművelés szakos általános iskolai tanárként és közművelődési előadóként végeztem. Ott is táncoltam az Egri Népi Együttesben, és közben elvégeztem a C-kategóriás (gyermek) néptáncoktatói tanfolyamot. Hazakerülvén egy ideig segítetttem Nagy Dezsőnek az ÉZI-ben néptáncot oktatni. Emellett történelemtanárként is dolgoztam a Jelky András Szakmunkásképzőben, majd 1992-től hat éven át otthon voltam a két gyermekünkkel.

Orbán Ferenc: Baján születtem én is, de évekig tanyán laktunk a családommal Pörboly környékén. Mindkét részről a nagyszüleim szívesen táncoltak a csárdában, bálokban, és a szüleim is elsajátítottak valamennyi tudást tőlük. Édesanyám tanított meg kiskoromban bécsikeringőzni a lakodalmakban. 17 éves koromban úgy gondolta, nem léphetek ki úgy az életbe, hogy nem tudok táncolni. Ez idő tájt kényszerültem hét év cselgáncsozás után, vállsérülés miatt abbahagyni az aktív sportolást. A III. Béla Gimnáziumba jártam, amikor anyukám meglátott egy hirdetést, és beíratott a kezdő táncanfolyamra. Ekkor még nem Évával voltam párban, de a haladón már igen. Mivel neki a néptánc volt a szíve csücske, ezért ott is csatlakoztam hozzá. Érettségi után előfelvételiként katonáskodtam, majd a Budapesti Műszaki Egyetemen tanultam tovább, ahol alig egy hónap után a kollégium aulájában láttam, hogy egy hölgy – Novák Zsuzsa – társastánc tanfolyamot tart, és ahogy lenni szokott, szervezte a fiúkat, mert kevesebben voltak a lányoknál. Beálltam. Annyira jó volt a csoport, hogy a tanárnő javaslatára

összeállítottunk egy gólyabáli nyitótáncot, bécsi keringő koreográfiával. Ez után alakítottuk meg a Münnich Ferenc Táncsport Egyesület. Az egyetem vége felé úgy gondoltam, gépészmérnök leszek, és nem fektetek be annyi energiát a táncba, hogy drága pénzen frakkot és egyéb kellékeket vásároljak, illetve nem akartam, hogy ez a tanulmányaim rovására menjen.

– Akkor mégis hogy lett belőled táncosnő?

Feri: A rendszerváltás idején diplomázva a darabolás privatizációs időszakban mezőgazdasági géptervező gépészmérnökként nem kaptam állást, viszont a Jelkyben szakmai tanárként alkalmaztak. Ekkor már hét évi együttjárás után összeházasodtunk Évával, aki szintén ott tanított. Anyagilag nem álltunk túl jól, próbálkoztam matek-fizika különórákkal, de ez unalmasnak bizonyult. Ekkor keresett meg Orosz Laci bácsi felesége, Ági néni, a Szakmaközi akkori igazgatónője – aki megtudta, hogy sokat versenytáncoltam – azzal, hogy tartsak tanfolyamot a művelődési házban. Ez igazi örömmunka volt, élveztem én is, az odajárók is, mindenki boldog volt, mert mindenki azért jött, hogy tanuljon, arról nem is szólva, hogy pénzzel is járt. Az újabb tanfolyamnál Ági néni szólt, hogy azért ehhez kellene végzettség is. Így hosszasan feljártam a Magyar Népművelési Intézetbe, végigjártam a különböző C és B fokozatokat.

Éva: Közben én néptáncot tanítottam, majd átvettem Feri mazsorett csoportját. Sőt, biztatása és útmutatása alapján táncanfolyamokat is tartottam. Ő ugyanis a megélhetésünk végett Pestre ment dolgozni. A második gyermekkel otthon töltött három év után visszatértem a Jelkybe történelmet tanítani. Időközben azonban átalakult a szakoktatás rendszere, háromévesről négyévesre. Ebből az első két év általános képzéssel telt el, ami a diákok zömét nem érdekelte. Rengeteg energiám ment el már a fegyelmezéssel. Ezzel párhuzamosan, nagy örömmel egyre több iskolában tartottam táncanfolyamot, és vezettem a bajai mazsorettcsoportot. Másfél év után otthagytam a Jelkyt, és felcsaptam hirdetésszervezőnek a Kisokosnál. Eleinte nagyon jó volt, anyagilag is megérte, de aztán érthetetlenül többszörösére emelték a tarifákat, ami nem tett jót a tevékenységemnek. Emellett sok más is közrejátszott, úgyhogy ezt is befejeztem.

– Ekkor jött a tánc?

Feri: A szüleim úgy gondolták, hogy egy komoly műszaki végzettségű ember nem élhet meg a táncból, az csak hobbi lehet, ezért is dolgoztam mindenfelé. Pestről rövid idő után hazajöttem, és a bátyámmal közösen beindítottunk egy autóvillamosági vállalkozást, amely nagyon jól ment, reggeltől késő estig megállás nélkül akadt munka. Közben újra megkerestek, hogy kellene tanfolyamot tartani, de nem volt rá időm, ezért Évát ajánlottam. Tudtam, hogy nagyon ügyes, maga is járt táncanfolyamra, ott a néptáncos előlétele, nem okozhat gondot.

Éva: Elvállaltam, tartottam több kezdő és haladó tanfolyamot is, közben felvételiztem a Magyar Művelődési Intézet által szervezett C kategóriás társastáncoktatói képzésre. A legelső, (számunkra) legügyesebb, leggyorsabban, legharmonikusabban fejlődő csoportnak 1999-től 4-5 éven át már közösen tartottuk az órákat.

Feri: Ugyanakkor ez rávilágított arra, hogy nem tudunk közösen dolgozni, más a habitusunk, az óratartási metodikánk.

Éva: A közoktatási törvény módosítása körülbelül ekkortól tette lehetővé, hogy a művészetoktatásban a zene mellett immár más művészeti ágat is támogasson az állam. Így az alapfokú művészeti iskolában már csak táncművészeti főiskolai végzettséggel lehetett társastáncot oktatni. Mindketten végigjártuk a Magyar Táncművészeti Főiskola négy éves képzését, és kaptunk diplomát, két gyermek és munka mellett. Az akkori Danubia Alapfokú Művészetoktatási Intézmény szervezésében elindult a társastáncoktatás a városban, immár iskolai szinten is. Az ide járó gyerekekből képződnek a Bajai Táncsport Egyesület versenyzői. A Danubia adja a tömegbázist, de ha valaki versenyezni szeretne, belép az egyesületbe, melyen keresztül a Magyar TáncSport Szakszövetségnek is tagjává válik.

Feri: Külső hatásra hoztuk létre az egyesületet, azért, hogy akik eljutottak egy magasabb szintre, és szeretnének versenyezni, azoknak ne kelljen elmenniük máshová. Az egyesület elnöke Éva lett, mivel én számlaképes voltam, és fura lett volna, ha elnökként számlát írok...

– Miért váltak külön az útjaitok?

Feri: Amikor Éva már tanított, megkeresték egy szekszárdi általános iskolából, hogy ott is igény lenne a munkájára. Ő azonban ekkor már elfoglalt volt, így én mentem helyette. Később ott létrehoztam a Gemenc Táncsport Egyesületet és a Gemenc Alapfokú Művészetoktatási Intézményt. Erre támaszkodva tanítom Szekszárdon és környékén a gyerekeket, felnőtteket. Így mindket-

ten járjuk a magunk útját, de azért időnként összedolgozunk.

– Gyerekeitek is táncoltak.

Éva: Vince '93-ben született, Kriszta '94-ben, és mindketten közel tíz évig táncoltak. Az utolsó két esztendőben együtt, egy párosként. Ez a felállás már önmagában is okozott konfliktusokat, ráadásul anyjuk és apjuk is tanította őket.

Feri: Ha a gyerek hazamegy, és elkezd szidni a szigorú tanárát, akkor a szülő általában befogadó vagy megértő. Itt viszont ugyanaz volt mindkettő. Ez ellentmondásos helyzetet okozott.

– Jelenleg milyen korosztálynak tartotok tanfolyamokat?

Éva: Igazából mindig a gyerekcsoport volt az erősebb, de most Baján minden este van felnőtt csoport is. A tagok közül akad, aki fél éve, de olyan is, aki tíz éve táncol. A különböző szintű csoportok átjárhatóak, lefelé mindenképpen, de lehet felfelé is. Nagyon jó társaságok, közösségek alakulnak ki. Évente tartunk hangulatos, társastáncos bált, ahol táncrend szerint haladunk.

Feri: Itt periódusok vannak. Az első, amikor a szülő megvalósítja önmagát a gyermekben, mert szeretett volna szerepelni szép ruhában a Savaria táncversenyen, de ez valamiért nem sikerült, így elhatározza, hogy a kislányából táncosnő lesz. Beiratja tanfolyamra, és a gyerek élvezi is egészen serdülő koráig, amikor is jön a kérdés, hogy mennyire jött ez be? A következő az általános iskola, ahol pl. az igazgató kijelenti, hogy mindkinek alapszinten meg kell tanulnia táncolni. Újabb korszak a szalagtűzés, ekkor a koreográfia elsajátításához beiratkoznak a diákok, de itt is előfordul, hogy az igazgató ennél többet kíván. Ezután kimarad egy időszak felsőfokú tanulmányok vagy munkahe-lyi elfoglaltságok miatt, majd következik az esküvő, lakodalom, ami előtt kiderül, hogy a leendő férj kettőt nem tud lépni. Az okosabbak időben elkezdenek járni tanfolyamra, de olyan is volt, aki két nappal a lagzi előtt jelentkezett. Ezt követően újra csak hosszabb szünet jön, majd amikor a gyerek már kamaszodik, nem akar velük menni nyaralni, eljár diszkóba, a szülők meg nem tudnak mihez kezdeni. Ez fokozottan igaz akkorra, amikor továbbtanul a gyerek, és ottmaradnak ketten a lakásban. Ilyenkor találnak rá a táncra, de arra is volt példa, amikor egy csinos, jó karban lévő asszony egyedül jött, majd egy idő után a férj kíváncsi lett, hogy mi az a hely, ahol ennyire jól érzi magát a felesége, és végül ő is itt ragadt. Mi nem versenystállóként működünk elsősorban, fontos szerepe van a közösségnek. Az a célunk, hogy alapszinten mindenki tanuljon meg táncolni.

– Elégedettek vagytok a jelen helyzetetekkel?

Éva: Ha nem így alakul a sorsunk, ma mi lennénk a lelelkesebb tánciskolába járók! Nagyon szeretjük ezt, jól érezzük magunkat benne, de azért is itt akadnak árnyoldalak, amikor pl. kineveljük a saját konkurenciánkat, vagy egy táncos átmegy egy másik egyesülethez, mert úgy érzi, hogy ott jobb neki – ez óriási fájdalom nekünk. Főleg, ha látjuk a következményeket, hogy szétmegy egy összeszokott pár, vagy megragad azon a szinten, ahol volt. Van, aki azért távozik, mert a mi habitusunk nem szimpatikus neki.

Feri: Időnként a szülők úgy vélik, hogy a gyerekük, aki szerintük nagyon tehetséges, nem úgy halad, ahogy ők azt gondolják, ezért elviszik máshová. Ki a hibás? Aki elmegy, úgy gondolja, hogy a tanár, mert miatta nem tud továbblépni. Holott mi gondoskodtunk megfelelő, éppen a sikeres versenyzést befejezett, pedagógus végzettséggel is rendelkező vendégoktatókról, akik segíthetnek volna abban, hogy magasabb szintre jusson, de ahhoz a párosnak talán több energiát kellett volna befektetni. Az ilyen órák szinte mindegyikén mi is jelen vagyunk, és látjuk, hogy később mit kell hangsúlyozni az adott párosnál a további tanulási folyamatban. Ez sokat számít.

Éva: Vannak nálunk karrierben, tudásban magasabb szinten tartó tanárok, akiket becsülünk, de nincs családjuk. Nekünk viszont a gyermekvállalás legalább olyan fontos volt, mint előre jutni a szakmában.

– Tanítványaitok milyen sikereket értek el?

Éva: Mindkettőnknek volt diákolimpiai bajnoka, B-osztályú táncosaink is (ez a második legmagasabb minősítés – a szerk.). Egy lánynak segítettünk a felvételiben a Táncművészeti Főiskolára (azóta is jár hozzánk), közben Bácsbokodon elkezdett maga is tanítani, és ment tőlünk hozzá versenyző.

Feri: A magam részéről úgy képzelném el az egész sportolást, hogy a gyerekek 7-8 éves korukban megtanulnak játszani az adott sportágon belül, később megtanulják, hogyan lehet tanulni, majd az edzés módszereit sajátítják el. 16 éves korukra kellene eljutni odáig, hogy kiderüljön, ki a tehetséges, aki a kemény munkával a versenyzésből akart tud megélni, a többiek meg fogadják el, hogy a sportolás a jó fizikai állapotuk, egészségük megőrzéséhez szükséges. Nem lehet mindenki élsportoló. Sajnos ez sehol nem így működik. Az amerikai módszer nagyon jó, miszerint senkinek nem szabad azt mondani, hogy ügyetlen vagy, hagyd abba, hiszen mindenki önmagához képest fejlődik. Mi ezt próbáljuk megvalósítani.

Zalavári László

A táncoktatástól a bemutatóig

Orbán Éva és Ferenc mutatja a lépéseket

A Latinovitsok emlékezete Kátymáron

A katymári Latinovits család nyomában

Tomaskovity Szabolcs a bajai III. Béla Gimnázium 12. osztályos tanulója, aki korábban a Boditsy Sándor harangöntő mesterről írt tanulmányával szerepelt már lapunkban. A mögöttünk hagyott tanévben újabb helytörténeti jellegű munkával hívta fel magára a figyelmet. Dolgozatával eredményesen részt vett a Kutató Diákok Országos Szövetsége által szervezett tudományos diákkörök országos konferenciáján (TUDOK). Munkáját - amely a 2013-2014-es tanévben iskolájában elnyerte a legjobb gyakorlati magyar nyelvi megnyilvánulásért adható Gondán-Horváth díjat – némileg rövidítve, két részletben közöljük. (M.J.)

Bevezetés

Családom katymári származású, így gyermekkorom jelentős részét én is ebben a községben töltöttem. Felnőve elkezdett érdekelni a falu története, ezért több, Katymárról szóló könyvet olvastam. Mindig is foglalkoztatott a helytörténet: meg akartam ismerni annak a helynek a múltját, ahol felmenőim éltek, dolgoztak. Szinte mindegyik elolvasott könyvben felbukkant a Latinovits családnév. A feljegyzések tanúsága szerint ők építették a község plébániatemplomát, és nevükhöz kötődött az a hatalmas kastély, amelyet napjainkban már nem láthatunk.

Nem hagyott nyugodni ez a történelem süllyesztőjébe került család és annak katymári tevékenysége. Többször is jártam az egykori kastélyparkban, és ilyenkor mindig feltettem magamban a kérdést: vajon miért nem lehet hallani semmit erről a gazdag arisztokrata családról? Hogyan tűnhetett el a föld színéről egy ilyen gyönyörű épület? Kutatásom révén és ismereteim bővülésével megkaptam a választ: az 1950-es évek elején, a politikai ideológia megváltozásával elkergették birtokukról a hazai arisztokratákat. A lakatlanná vált, nagyúri csökevénynek tartott kastélyokat pedig gyakran kifosztották és lerombolták. Ilyen méltatlan sors érte a Latinovits családot és kastélyukat is. A falubeliek sok éven keresztül úgy látták jónak, hogy – saját érdekükben – mélyen hallgatnak „a rendszer ellenségeiről”.

A múlt felderítésében fontos mozzanat volt a borsódi Latinovits Ödön Gézával kötött barátság. A Budapesten élő Latinovits-leszármazott minden tőle telhető megtesz, hogy családjának emlékezete fennmaradjon az egykoron általuk birtokolt falvakban: Bácsborsódon, Katymáron és Madarason. Ennek érdekében programokat szervez, és a falvak fontos közösségi alkalmain személyes megjelenésével képviseli azt a múltat, amelyet átírni ugyan lehet, de az emlékezetből kitörölni nem. Példaértékű volt számomra ez a motiváció, ez a lelkesedés, ezért úgy döntöttem: én is kiveszem a részem a múlt emlékeinek ápolásából.

Elhatároztam, hogy megkeresem azokat az embereket, akik saját maguk vagy valamelyik hozzátartozójuk által kötődnek a katymári Latinovitsokhoz. Céлом az volt, hogy személyes visszaemlékezéseken keresztül feltérképezzem, milyen élet folyt a kastélyban, hogyan emlékeznek vissza a családra. Korszakként a két világháború közti időszakot határoztam meg, jól tudtam ugyanis, hogy a ma élők leginkább erre az időre tudnak visszaemlékezni, és ebből a korszakból maradhatott fenn a legtöbb fénykép. A család történetét már többen is kutatták, az életmódra azonban nem terjedt ki a vizsgálódás, és nem készültek hangfelvételek sem azokkal, akiknek valamilyen emlékükhöz van a Latinovitsokról.

A borsódi és katymári Latinovits család

A Latinovits család dalmáciai eredetű, nevezetesen Cattaróból (ma: Kotor, Montenegro) származnak. Egyes feltételezések szerint az egykori elszlávosodott rómaiak utódai. Az 1683-as boszniai ottomán vérengzések idején a Buna-vidékről menekülő bunyevácokhoz csatlakozva, a törökök elől menedéket keresve telepedtek le hazánkban, a Bácska területén, Baján és környékén. Először ismert ősiük Latinovits Tádé volt, aki családjával Baján lakott. 1687-től a dunai és a tiszai határvidéken katonai szolgálatot láttak el. Ezért kaptak címeres nemeslevelet 1719-ben III. Károly királytól. A címer leírása a következő: a pajzs kék mezejében arany oroszán vörös zászlót lobogtat, a pajzsisak feletti nemesi koronán egy páncélos, magyar ruhás, kék-vörös tollas sisakú vitéz emelkedik ki, s kardjával átszúr török fejet tart. A családi címet több változatban is ismerjük, ám ezek csupán színben és formában különböznek egymástól.

A határvidék megszűnése után a család felhagyott a katonáskodással, és polgári életet élt, birtokain gazdálkodott. Először Borsód és Legyen pusztát (ma Bácsborsód) vásárolták meg 1725-26-ban. Az utódok 1747-től királyi adománylevéllel a „borsódi” előnév használatára is kiváltságot nyertek. A falut 1781-ben telepítették be, de községgé csak 1872-ben vált. Vagyonukat

bizonyítja, hogy két kastélyt, két kúriát, később egy romantikus stílusú sírkápolnát is emeltek a településen. A királyi kincstártól 1751-ben megvették Madarast, majd 1800-ban Katymár is a birtokukba került. Katymár első tulajdonosa két Latinovits testvér, József és János volt. A „katymári” előnév használatára 1801-től jogosultak a családtagok. Így a Latinovits család egy borsódi és egy katymári ágra oszlott.

A család széles körben való elterjedtségét mutatja, hogy egy Latinovits lány, név szerint Margit feleségül ment vitéz nagybányai Horthy István lovassági tábornokhoz, Horthy Miklós kormányzó testvéréhez. Ezzel magyarázható, hogy a kenderesi Horthy-kriptában a Latinovits névvel is találkozunk. Mivel a házaspárnak gyermekei nem születtek, katymári földjeiket unokaöccsükre, a később tragikus körülmények között elhunyt Horthy István kormányzóhelyettesre hagyták, aki végrendeletében nagyrészt ezekről rendelkezik.

A népes Latinovits család egy része szétszóródott, és az ország különböző településein telepedett le, ahol rendszerint kastélyokat, kúriákat építettek, például Dormándon, Vácdukán, Visegrádon. A Latinovitsoknak nemcsak földbirtokosként volt jelentős a szerepük, közelelti és politikai tisztségeket is elláttak: volt közöttük királyi kamarás, főispán, ügyész, orvos is. A család talán legismertebb képviselője a „színészkirályként” emlegetett Latinovits Zoltán.

A Latinovitsok katymári ágának utolsó tagja borsódi és katymári dr. Latinovits János volt. Mivel ő volt a katymári kastély utolsó ura, és a dolgozat további részében is fogunk találkozni a nevével, fontosnak tartom életútjának rövid ismertetését. 1893. december 29-én született Katymáron. Tanulmányait Budapesten, Zürichben és Cambridge-ben végezte. Budapesten szerzett államtudományi doktori címet. Ezután diplomáciai szolgálatba állt, amelytől mint szövetségi attasé vált meg. Beszélte a legtöbb világnyelvet, külföldi tanulmányútjai során többször is járt Kínában, Japánban, Indiában, Afrikában és Amerikában. 1933-tól a Máltai Lovagrend tiszteleti lovagja lett, és tagja volt a magyar országgyűlés felsőházának. 1937-ben nevezték ki Bács-Bodrog vármegye főispánjává. Hivatalát rossz idegállapota és a nyilas mozgalom megerősödése miatt nem egészen egy évig látta el. Ezután visszavonultan, de helyi és közelelti tevékenységét fel nem adva élt katymári kastélyában. Rendszeresen sportolt és jól zongorázott.

Egy 1935-ös kimutatás szerint összesen 1259 katasztrális hold földterülete volt, azaz nagybirtokosnak számított. A két világháború közötti Magyarországon a nagybirtokosokat és a nagypolgárságot kimagaslóan jó életkörülmények jellemezték. Egy 1930-31-es felmérés szerint számuk 52 ezer főre volt tehető, ez az ország akkori lakosságának 0,6%-át jelentette. Évente átlagosan kb. 17 800 pengős jövedelemmel bírtak.

Latinovits János életének további részéről az elkövetkezendőkben még szólni fogok.

A katymári Latinovits-kastély és -park

A Latinovitsok számos kastélya közül a legnagyobbat és talán a legszebbet Katymáron emelték. A kastélyépítés anyagi alapjait Latinovits Sándor teremtette meg, azonban az építkezés már fia, Latinovits Illés nevéhez kötődik. A terveket a hazai romantikus stílusú építészet két legjelentősebb személyisége, Kauser Lipót (1818-1877) és Gerster Károly (1819-1867) készítette.

Az épület annak ellenére romantikus stílusban épült az 1840-es években, hogy Magyarországon ekkor a klasszicizmus számított uralkodó irányzatnak. Szabadon álló, emeletes, megközelítően téglalap alaprajzú volt. Főhomlokzatának közepén trapéz alakban kiemelkedő, csúcsívek által összekötött pillérek nyugvó terasz állt, és az emeleti ablakok gótikus hatást keltenek. A kastély bal szélén nyolcszögletes torony emelkedett, jobb oldalán négyzetes alaprajzú, kétemeletes torony állt. Ehhez csatlakozott az a 28 m magas lépcsőtorony, amelynek erkélyéről nemcsak a parkra, hanem a környező településekre is szép kilátás nyílt. Mellette állt a konyhaépület, amelyet ugyan később építettek a kastélyhoz, stílusában mégis jól illeszkedett hozzá.

A kastély
a baloldali nyolcszögletes torony felől

A kastélypark befagyott tavának jegén korcsolyázók egy csoportja

A kastély belső tere is igen pazar volt. Erre vonatkozóan Sívó Jánostól, Latinovits János unokaöccsétől tudunk információkat, aki gyermekkorának nagy részét a kastélyban töltötte. Visszaemlékezésében említést tesz az ún. Napóleon-szobáról, amely a falain elhelyezett festményekről kapta a nevét. A lépcsőfordulóban páncélos vitéz állt őrt. Ezek mellett megemlíti az épület kápolnájának és sekrestyéjének gazdag felszereltségét, valamint a szabadidő eltöltésére kiváló lehetőséget biztosító biliárdszobát is. A kastélynak gazdag, 14 ezer kötetes könyvtára volt, a polcokon francia, német, latin és magyar nyelvű könyvekkel. Az építménybeli helyiségek számát pontosan nem tudni, de a visszaemlékezők szerint kb. 32 szoba lehetett benne.

Az idők során a tulajdonviszonyok is megváltoztak. A kastélyt építtető Latinovits Illés után lánya, a fentebb már említett Latinovits Margit örökölte az épületet. Ő és férje, Horthy István lovassági tábornok 1921-ig lakta a katymári kastélyt, ekkor a férj kérésére eladták, ugyanis egy vezérkari tisztnek nem volt tanácsos közel laknia az újonnan meghúzott határhoz. Ebben az évben lett az épület Latinovits János tulajdona, aki eladta kisebb katymári úrlakját, hogy megvehesse a „tornyos kastélyt”. A kastélyban vele együtt lakott nagynénje, oroszféi Mikó Erzsébet, akit sokan őszes haja miatt csak „Fehér mamának” szólítottak. Gyakori vendégük volt a kastély urának húga, egyben Sívó Ernő abonyi földbirtokos felesége, Latinovits Julianna, valamint fiuk, Sívó János.

Sok szép eseményt élt meg a kastély. Ilyen volt például a főispáni beiktatásáról hazatérő Latinovits János fogadtatása tűzijátékkal és kétezres tömeg felvonulásával. A beiktatáshoz kapcsolódóan olvashatjuk a Fehér István könyvében idézett újságcikkben: „Az ötvenholdas park százados fái között álló, az előkelő ősök képeitől ékes katymári kastély felé bizalommal fordul

most Bács-megye és Baja város közönsége. Az utóbbi években csendes, a szerb megszállóktól megsanyargatott kastély kőcsipkés tornya alatt megyei és városi problémák ütnek majd sokszor zajos tanyát. A megyei élet központja lesz a katymári kastély, amelynek kilátójából (napsütéses időben) idelátszanak Szabadka város tornyai.”

A cikkben állítottal ellentétben a kastélyt száz holdnyi park vette körül, amelynek elrendezése, részletei a magas és

rövid növésű növényzet szemet gyönyörködtető összhangját adták. Több száz éves fáival, virágágyásaival és különleges növényeivel valóban színpompás kép tárulhatott a kertben sétálók elé. A park közepén tó helyezkedett el, amelyben két kisebb szigetet is kialakítottak. Telente a családtagok és az alkalmazottak előszeretettel korcsolyáztak a tó jegén. A tavat egy romantikus hangulatú, vadszőlővel benőtt kis híd ívelte át, amely mellett Indiából hozott bambuszok álltak. A tó melletti jókora oszlopban a gyermek Jézust karjában tartó Szűz Mária szobra állt. A szobrot a park Madonnájaként emlegették. A park gazdagságát mutatja, hogy egy műrom, egy teniszpálya és üvegház is volt benne, hátul pedig gazdasági épületek és konyhakert. Magát a parkot végeláthatatlan hosszú téglafal övezte. A kapuk közül minden bizonnyal a legékeesebb az ún. szarvaskapu volt. Nevét a kapu melletti oszlopokon nyugvó szarvas-szobrokról kapta. A kapu gyönyörűen megformált kovácsoltvas díszével törte meg a téglafal egyhangúságát. Ezt a kaput azonban mindig zárva tartották, nem közlekedett rajta senki. Erre a célra egy szerényebb kivitelezésűt használtak a park hátuljában.

Latinovits János és nagynénje, Mikó Erzsébet (Fehér mama) a kastély előtt

Sajnálatos módon ez a földi paradicsom a politikai rendszer és az ideológia megváltozásával egykettőre megszűnt. A Vörös Hadsereg bevonulásával és a helyi partizán csapatok hatalomra jutásával az épület utolsó urát, Latinovits Jánost és családját 1944-ben száműzték a kastélyból. Az üldözöttek egy parasztházban húzták meg magukat. A nagy kiterjedésű birtokból ugyan kaptak néhány hold földet, de gépek és hozzáértés hiányában kénytelenek voltak más megélhetési forrás után nézni. Egyedül a falusiak jóindulatára számíthattak, akik – amikor és amivel csak lehetett – segítették jó földesurukat. Eközben a katonák és a partizánok egyre nagyobb pusztítást végeztek a kastélyban. Szomorú, hogy a falu lakói is részt vettek az értékek tönkretételében és ellopásában. Az épület hatalmas könyvtárát felégették, csak néhány értékesebb könyvet lehetett átmenteni a plébániára. A bútorokat, parkettákat szintén eltűzelték vagy hazavitték. A tetőből bádögödöröket készítettek. Mindent, amit csak mozdítani lehetett, széthordtak. A lakatlan kastély állaga meglehetősen leromlott, szinte romossá vált. Az épület hasznosítása végett a konyhaépületben az állami gazdaság irodát rendezett be. A falu értelmisége próbálta megóvni a kastélyt a teljes pusztulástól, de törekvésük már nem menthette meg a romossá és feleslegessé vált lakóépületet a lebontástól 1951-52-ben.

Ezután a termelészövetkezet vette át a területet. Mivel nekik már volt irodájuk másol, a konyhaépület szükségtelemmé vált, és végül a kastély sorsára jutott. Az épület-együttes helyén egy időben próbálkoztak kacsatenyésztéssel, de ezzel az ötlettel gyorsan felhagytak. Így vált teljesen üressé a park, és tűnt el minden, ami a Latinovitsok nevéhez kötődő pezsgő kulturális életre és pazar udvartartásra emlékeztethetne minket.

Kutatás a kastélyban folyt élet után

2010 végén döntöttem a kutatás mellett. Első lépésként felvettem a kapcsolatot a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárának Bajai Részlegével, de nem találtam iratot a családra és a kastélyra vonatkozóan. Latinovits Ödön Géza is próbálkozott levéltári kutatással, de ő sem talált olyan iratot, amely érdemben hozzátenne valami újat a család vagy a kastély történetéhez. A legtöbb feljegyzést a kastély könyvtárában tárolták, azonban ezek az épület kifosztása idején elkallódtak, megsemmisültek.

A Latinovits családnak Baján volt külön levéltára, amely közös tulajdonnak számított, így minden családtag kedvére vehette ki belőle az iratokat. Emiatt nagyon sok feljegyzés elveszett. Később a megmaradt iratokat a Magyar Nemzeti Múzeumra bízták. Ám az itt őrzött közel 100 dokumentum közül egy sem vonatkozik Katymárra.

Elsősorban nem a családtörténet kiegészítésére törekedtem – azt előttem már többen is megtették. Olyasmikre voltam kíváncsi, amit nem lehet megtalálni a levéltárakban, múzeumokban. Úgy vélem, a személyes emlékek – természetesen a megfelelő háttér tudással kiegészítve – gyakran értékesebbek a régi feljegyzéseknél, és egyfajta intimitást is adnak a kutatási témának.

Kutatóútamon elkísért Latinovits Ödön Géza is, ugyanis őt is foglalkoztatta, hogy milyen emlékek kerülnek felszínre rokonival kapcsolatban. Vizsgálódásom első napján, 2010. november 12-én Baján voltunk.

1. Dr. Zorn Antal emlékei

Zorn Antal több, Katymár község történetét feldolgozó könyv szerzője, Katymáron látta meg a napvilágot, itt is nevelkedett. Sok szép emléke maradt ezekről az időkről, amelyeknek egy részét megosztotta velünk is.

Beszélgetésünk során kiderült: még gyermek volt, amikor családja kapcsolatba került a Latinovitsokkal. A kastély utolsó ura főúri barátjának szólította beszélgetőtársam paraszti származású édesapját. Ez 1944 után történt, miután elkergették a családot a kastélyból. Latinovits János valószínűleg ezzel a túlzott köszönési formával próbált egyenrangúvá válni, alkalmazkodni a merőben új környezethez. Ő korábban, főúrként sem érezte igazán nemesi mivoltát. Károlyi Mihály gróf szavai az elbeszélések szerint nem illettek rá és családjára: „Hogy éreztessük megjelenésünk ünnepélyességét, csak kivételes alkalmakkor jelentünk meg a faluban. Csak soha, soha nem mindennaposnak lenni – ez volt a jelszó.” Zorn Antal visszaemlékezése megerősítette bennem azt a feltevést, hogy az arisztokrata életmód nem jelentett feltétlenül gögőt, lekezelést, rossz bánásmódot az alacsonyabb származásúakkal szemben. Ezt igazolja, hogy még a II. világháború kitörése előtt Latinovits János hatalmas összeget ajánlott fel egy idősek otthonának építésére, ez a terv azonban csak a szándékig jutott el. A család mindig is szíven viselte a szegények sorsát, ezért számos adománnyal és nagyobb pénzüsszeggel segítette azok helyzetét.

Zorn Antal gyermekkorában ministrált is. Emlékezik arra, hogy a Latinovitsok milyen ünnepélyességgel jelentek meg vasárnap a család által emeltetett templomban, és hogy a számukra fenntartott, a szentélyben elhelyezkedő padokból vettek részt a szentmiséken. Különösen Fehér mama alakja ragadta meg, aki alacsony termetével kirítt az általában magas növésű Latinovitsok közül.

Zorn Antal sajnos nem láthatta a kastély teljes pompájában, ugyanis gyermekkorában az már üresen állt. A községről szóló írásában azonban találunk néhány utalást az épületre és a nagy kastélyhoz tartozó nagyszámú kiszolgáló személyzetre. Így tudtam meg a birtokon fontosabb szolgálatot teljesítő név: Manczinger Sándor gondnok és szobainasét, Nagy György szakács és cukrászt. Kezdetől fogva képzett kertészeket alkalmaztak a park gondozására. Ezek közül az első Denczler Mihály lehetett, aki 1811-ben kötött házasságot Katymáron. Őt követte az 1893-ban született Cselyuszka Ferenc Kassáról. Az utolsót Szabónak hívták. Munkájukat több konyha- és szobalány, valamint a park körüli teendőket ellátó személyzet segítette. Közülük legtöbben a téglafalon kívül, a parkhoz közel eső cselédlakásokban laktak, amelyek ma is megtalálhatók, igaz, korunk igényeinek megfelelően átalakítva.

2. Schmidt János és Schmidt Jánosné sz. Eberhart Anna emlékei

Második állomásunk a Schmidt család háza volt. János bácsi és Anna néni katymári származásúak, életük legnagyobb részét a községben éltek le, csupán az utóbbi években költöztek be városunkba.

Anna néni gyerekként barátaival járt be a kastélyba és a parkba. Ezt az tette lehetővé, hogy Nagy György szakács és cukrász fiával osztálytársak voltak. Állítása szerint olyan nagy fák voltak a parkban, hogy hárman is alig tudták átölelni azokat. Ez hihetőnek hangzik, hiszen már az idézett újságcikkben is „százados” fákról írnak. Említést tett arról a gyönyörű rózsalugasról, nagy rózsabokrokról, amelyek a tó és a kastély között félúton helyezkedtek el. Meghatározó emlékei közé tartoznak a nyári séták a park virágágyásai között és a téli korcsolyázások a befagyott tó jegén. Csak néhányszor járt a kastélyban, de ez is elegendő volt ahhoz, hogy életre szólóan emlékezetébe ivódjanak mindazok a gazdagon megmunkált bútorok és más berendezési tárgyak, amelyek az épület értékeit képezték.

Régen szokás volt aratás idején a templomok tornyaiba tűzőröket állítani, akiknek feladata volt a földeken észlelt tűzre felhívni az emberek figyelmét. Ez ugyanígy történt Katymáron is, de nem csak a templom 35 m magas tornyában volt őrség. A házaspár állítása szerint a kastély 28 m magas lépcsőtornyának tetején is posztoltak őrk.

Beszélgetésünk során kiderült, hogy a háborút követően Anna néni és osztálytársai történelemórán ellátogattak a kastélyparkba, és megnézték a kastélyból megmaradt pince-rendszert. Már az ő elbeszélése is igen sejtelmes volt, de ezt a sejtelmességet tovább nő-

velte Fehér István községi pedagógus visszaemlékezése: „Elgondolkodtató látványoknak voltam a szemtanúja, amikor a volt kastély alatti különböző kínzóhelyiségeket jártuk be, és láttuk a minden kétséget kizáró emberi kínzóeszközök maradványait.” Később háborzongatóan hangzik ez a mondat. Nem tudni, milyen kínzóeszközöket láthattak. Elég nehéz lenne elképzelni, hogy a Latinovitsok efféle kétes tevékenységben vettek volna részt, és hogy ennek látható bizonyítékai kerültek volna felszínre a kastély lerombolása után. Sokkal valószínűbb az, hogy a szovjet katonák és helyi önkénteseik hátrahagyott eszközeit látták a szemtanúk. Róluk könnyebben elképzelhető, hogy a tágas és sötét pincét a rendszer ellenségeinek „kihallgató szobájává” alakították át. Annyi bizonyos, hogy napjainkban semmilyen erre utaló eszközt vagy maradványt nem lehet látni az egykori kastélyparkban. Tárgyi eszközök, források hiányában ez a monda is a történelem homályába vész.

Anna néni jól emlékezik Latinovits Juliannára, Lili néniére és Mikó Erzsébetre, Fehér mamára is. A család kilakoltatása után először a Boldog Margit (ma: Béke) utca 11. szám alatt található ún. Nádai-házba menekült. Anna néni barátnőjének édesanyja járt gondozni és segíteni őket. Bútoruk nem volt, csupán azt tudták elvinni a kastélyból új lakhelyükre, amit a megszállók megengedtek nekik.

Anna néni kiemelte a családtagok kedveségét. Különösen Fehér mama jósa ragadta meg. Egy alkalommal ő is elkísérte barátnőjének édesanyját a Nádai-házba. Ekkor a Latinovitsoknak már nem volt semmije, de ugyanúgy, mint régen, Fehér mama gyümölcsökkel és cukrokkal tömte meg a kislányok zsebét.

3. Juhász Istvánné sz. Fekete Anna emlékei

Baján utójára Juhász Istvánnét kerestük fel, akinek édesapja, Fekete (Prekló) Illés a Latinovits család katymári tagjainak fogatosa volt. Anna néni gyermekkorát Katymáron töltötte, és édesapja foglalkozása miatt igen sok emléke, fényképfelvétele maradt a Latinovitsokról és birtokukról.

Egy nemesi udvartartásból nem hiányozhatott a fogatos, az arisztokrata családoknak ugyanis elengedhetetlen közlekedési eszköze volt a kocsis, a hintó. Anna néni édesapjának külön fogatos ruhája is volt, ebben a viseletben ült a bakon. Fekete Illés egyik gyakori feladata volt a családod elvinni a vasárnapi szent-

misékre a templomba, de szállította őket moziba is. Katymár abban a kitüntetett helyzetben volt a környék falvaihoz képest, hogy saját filmszínháza volt (épülete romos állapotban napjainkban is megvan). A mozi kedvelt elfoglaltság volt a falusiak körében, érthető, hogy a Latinovitsok is igényt tartottak a kapcsolódás ezen népszerű formájára.

Ezen kívül szállította az urakat vadászatra is. A család előszeretettel hódolt az arisztokrácia kedvenc elfoglaltságának számító vadászatnak, amelyre remek lehetőséget biztosítottak a birtokon található erdők. Latinovits János roppantul szerette ezt a tevékenységet, ezért is hozott létre a kastélyparkban egy kisebb fácán- és nyúltenyésztet – ahol másoknak csak az ő külön engedélyével lehetett vadászni –, és ezért alkalmazott uradalmi vadászokat.

Anna néni megosztotta velünk egyik kislánykori emlékét, amely a vadászathoz és Latinovits Jánoshoz kapcsolódik: „Még egyszer arra is emlékszem, a János eljött hozzánk. Én az udvaron voltam. Azt mondja: – Illés hol van? Illésnek szólították az édesapámat. Mondom: – Nem tudom. – És anyukád hol van? Mondom: – Bent van. Szólt édesanyámnak, édesanyám kijött, és akkor mondja, hogy az Illés reggel 3 órakor fogjon be, mert megyünk vadászni.”

Anna néni – a korábban szólókhhoz hasonlóan – hangsúlyozta a család kedveségét. Elmondása szerint egy alkalommal Latinovits János náluk vendégeskedett. Megkérdezte a családőt, hogy szeretik-e a vadhúst. Fekete Illés igennel felelt. Ettől kezdve a kastély utolsó ura minden vadászat alkalmával küldött néhány vadnyulat vagy fácánt szeretett fogatosának és családjának.

A régi koroknak, különösen az arisztokrata rétegnek és környezetének megvoltak a tiszteletet kifejező viselkedési formái. Anna néni gyermekkorában akárhányszor találkozott a Latinovitsokkal, mindig fejet hajtott előttük. Az idősebb Fehér mamának kezét is csókolta. De ezeket nem kényszerűségből, hanem az őszinte tisztelet jeleként tette.

A bakon Fekete (Prekló) Illés fogatos, a kocsin Latinovits János és húga, Latinovits Lilla

Fekete Illés mesélt lányának nagy kártyapartikról is, amelyeknek rendszeres résztvevője volt az uraságon kívül a helyi plébános, háziorvos, iskolaigazgató, valamint Bács-Bodrog vármegye vezető személyiségei. Sívó János visszaemlékezéséből tudjuk, hogy a jovialis Schwerer Ferenc plébános ilyen összejövetelek alkalmával gyakran idézett egy versikét, amelyről azt állította, hogy Goethétől származik. Schwerer szerint, amikor megkérdezték a költőt, hogy miért issza a bort vízzel, így válaszolt: „Wasser allein macht stumm, das zeigen im Bach die Fische. Wein allein macht dumm, siehe die Herrn am Tische. Da ich keins von beiden will sein, trink ich Wasser mit Wein.” Magyarul: „A víz egymagában némít, ezt bizonyítják a vízben a halak. A bor magában elbutít, bizonyítják itt a körben az urak. Ezért bort és vizet keverek, hogy se ez, se az ne legyenek.” Számos anekdotát lehetne még idézni ezekről a kártyapartikról.

Jó lehetőséget biztosítottak ezek az alkalmak az értelmiségieknek arra, hogy különböző közéleti és politikai problémákat megbeszéljenek, megvitassanak. Ennek fényében érthető a főispáni beiktatásról szóló idézett újságcikk szavai: „A megyei élet központja lesz a katymári kastély...”. Ezt alátámasztva tudjuk azt is, hogy ugyancsak a beiktatás alkalmából megrendezett ünnepi ebéden számos előkelőség tette tiszteletét a kastélyban. „A megjelentek között ott láttuk vitéz Baisay Ernő alispánt feleségével, Schwerer Ferenc pápai kamarás plébánost, Péterfia Fülöp járási főszolgabíró, özv. Till Imrénét, dr. Latinovits Endrét és nejét, Túrmezey István bácsalmási főjegyzőt és feleségét, Berecz Gyula főjegyzőt és feleségét, Ispánovics Alajos községi bírót, dr. Schilling Mihály községi orvost, Puhl Pál, Puhl József földbirtokosokat, Puhl Miklós földbirtokost és nejét, Mihálovits Sándor nyugalmazott főjegyzőt és nejét, Wunderlich János nyugalmazott igazgató-tanítót és feleségét, Harsány Béla állatorvost, Toby István igazgató-tanítót és még számosakat.”

Anna néni többször is bement édesapjával a kastélyba. Emlékezik még, hogy a főhomlokzat közepén kiemelkedő teraszon is volt, járt a templom alatti sírboltban is. Végezetül az egyik szép mondatát idézem: „Édesapám mondta: ez a kastély Európában az egyik legszebb.” Sajnos napjainkban az állításhoz hozzá kell tenni: csak volt.

Folytatjuk
Tomaskovity Szabolcs

Egy első világháborús szerelmeslevél Bajáról Franciaországba

Ebben az évben számos történelmi esemény kerek évfordulóját ünnepeljük. Ezen események sorából is kiemelkedik a „20. századi történelem őskatasztrófája”, az éppen száz éve kirobbant első világháború. Az első nagy világegés harci cselekményeinek és makrotörténelmi feldolgozásának az eltelt évszázad alatt könyvtárnyi irodalma született. Különösen az utóbbi időben viszont a történettudomány érdeklődése egyre inkább a mikrotörténelem irányába fordult, és egyre többen azt kutatják, hogyan élte meg az események alakításában részt nem vevő „kisember” az ő életét is döntően megváltoztató időszakot. A történészek szerencséjére aránylag sok magánlevél, háborús napló, feljegyzés, fotográfia, ceruzarajz, képeslap maradt fenn ebből a korszakból, amelyek nemcsak (a tábori cenzúra miatt nem is jellemzően) csatákról, hadműveletekről és stratégiákról szólnak, hanem egy évszázad távolából a fronton lévők minden napjait, érzéseit idézik fel.

Az Europeana 1914-1918 elnevezésű (<http://www.europeana1914-1918.eu>), a közelmúltban létrehozott weboldal ilyen anyagok összegyűjtésére tesz kísérletet, és bár nem régóta létezik, már több százezer dokumentumot találhatunk rajta. A gyűjtéshez éppúgy hozzájárulnak közgyűjtemények, ahogy magánszemélyek is, így remélhető, hogy a gyűjtemény hamarosan ennél is sokkal nagyobbra duzzadhat. Az oxfordi egyetem kezdeményezésére meg-

indult projekthez eddig húsz ország csatlakozott, bár azt sajnálkozva kell megállapítanunk, hogy – valószínűleg a szigorú magyar adatvédelmi szabályozás miatt – kevés magyar vonatkozású anyagot találhatunk benne, leszámítva némely szomszédos országban megőrzött magyar nyelvű dokumentumot.

Mi, bajaiak azonban így is felfedezhetünk néhány számunkra becses forrást. Egyrészt a projektben részt vevő Österreische Staatsbibliothek több bajai plakátot is megőrzött a nagy háború idejéből, másrészt a francia anyagok között lehetett rábukkanni egy szerelmeslevélre, melyet szerzője egy fénykép kíséretében Baján adott postára 1919 januárjában. Szerzőjéről annyit tudni, hogy Louis Cloëz annak idején Verdunban összekötő tiszt volt, és a lábán megsebesült. A háborút a balkáni antant haderőben fejezte be, így került 1918 folyamán Bajára. Később hadirokkantnak nyilvánították. Bajai tartózkodásáról két, innen elküldött levele tanúskodik. A címzett mindkét esetben későbbi felesége, Marie Cachet (Marinette) volt, akinek a hagyatékából nemcsak későbbi férje, hanem testvére – más frontról írott – levelei is megőrződtek. A valószínűleg tuberkulózisos Henri Cachet 1914-ben lépett be a hadseregbe, nem sokkal a háború után bele is halt betegségébe.

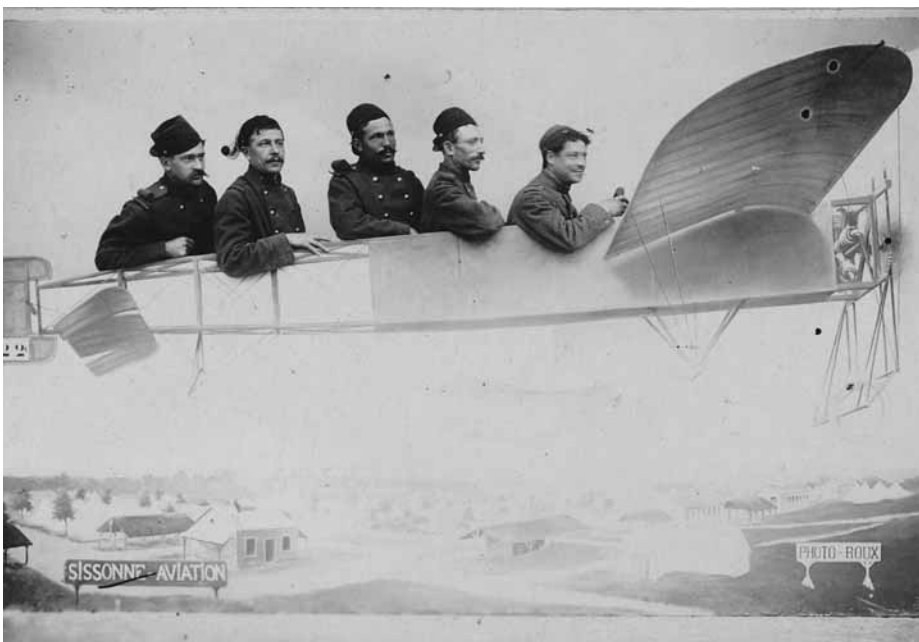
Cloëz levele a szerelmi vallomás mellett jól szemlélteti a háború során a hadviselő

felek között igencsak magasra csapó gyűlöletet, de persze azt is, hogy mennyire nem tudnak egymásról semmit. Hiszen miért nevezné a magyarokat „káposztazabálóknak”, amely csúfnévvel sokkal inkább a velük szövetséges németeket vagy osztrákokat szokták illetni? S persze az is kiderül, hogy a győztes megszálló haderő tagja számára sem nagy öröm a meg nem értett, nem ismert, de apró magánéleti örömeik miatt mégis irigyelt idegenek közt tölteni a mindennapokat. Meglehet, nem a legszebb színekkel festi meg városunkat és országunkat, de valószínűleg honvággyal és nélkülözéssel küzdő honfitársaink sem érezhettek nagyon másképpen az orosz vagy olasz hadifogság ideje alatt. Második, hosszabb levele a következőképpen szól:

„Baja, 1919. január 9.

Drága kis Marinette-em!

Ha látnád, milyen szép az idő, akár azt is gondolhatnánk, hogy május van. Négy napja még volt hó, de gyorsan megváltozott minden. Milyen jó is lenne csak úgy ibolyát szedni együtt egy szép vasárnapon a Ch?re (?) partján, nekem meg itt kell lennem a vadak országában. El sem tudod képzelni, mennyire gyűlölöm ezeket az embereket. Győztesek vagyunk, és mégis foglyok, hiszen ők itthon vannak és házasodnak (Milyen messze is van Franciaország). Amikor látom ezeket a leszerelt katonákat házasodni, esküivők tízesével egyik a másik után, kedvem lenne golyót repíteni ezeknek a mocskos káposztazabálóknak a képébe. Nekünk meg őrizni kell ezeket a furcsa szerzeteket, nehogy kárt tegyenek egymásban. Nem kívánom nekik, hogy egyszer nekem kelljen rendet teremteni köztük, mert a puskám nem fog mindig célt téveszteni. Úgy tűnik, Franciaországnak le kell szerelnie szárazföldi haderejét február végére. Ha ez igaz, micsoda boldogság lesz márciusban! Veled lehetnék! Mindeközben azon leszek, hogy vigyázzak magamra, és erősnek kellennem, hogy hazatérhessek Franciaországba. Hisz Te is akkor leszel boldog, ha jó egészségben érek haza, nem pedig lebetegedve. Nem akarom, hogy aggódjál. Szépnek, erősnek és egészségesnek akarlak viszontlátni, hogy ne izgulj majd egy gyengéd simogatásokkal teli éjszaktól. Hisz tudod, hogy nem fogok takarékoskodni velük. Nagyon szeretném már, hogy pótoljuk az elveszett napokat.

A világháborús képeslap

Újra el fogom mondani, drága kis Marinette-em, hogy tiszta szívemből szeretlek, hogy szüntelen rád gondolok, hogy ezerszer is öllelek.

Örökre a tiéd ----- aláírás”

A levél szélén, függőlegesen írott sorok:
1. oldal: *Hadnagymmal elmegyünk szétnézni, találánk-e egy nyulacskát, amelynek kitérhetnénk a nyakát. Ha fognánk párat, borsot törhetnénk a pizkos magyarok orra alá.*

2. oldal: *Baráti üdvözetem Monsieur és Madame Brou-nak, Madame Romet-nak és a kisasszonyoknak – Mindenkinek jó egészséget”* (Fordította: Mészáros Miklós)

E dokumentum közlésével egyúttal arra biztatjuk olvasóinkat is, hogy amennyiben van a birtokukban az elmúlt évszázad viharos időszakaiból (első vagy második világháború, hadifogság, kitelepítés, lakosságcsere, holokauszt, 1956 stb.) származó csa-

ládi dokumentumuk, legyen az levél, napló, visszaemlékezés fénykép, rajz, bocsássák szerkesztőségünk rendelkezésére, hogy az alulnézetből megélt történelem is közkinccsé válhasson, és a múlt árnyaltabb megismeréséhez is hozzájárulhasson. Biztosak vagyunk benne, hogy a családi archívumok még számos rejtett kincset őriznek, amelyek ma már nem csak a leszármazottak számára lehetnek izgalmasak.

Közléteszi: dr. Mayer János

Szenttisztelet és népi vallásosság a Vajdaságban

Könyvajánló

A többnyire Nyugat-Bácska népi vallásosságának szakrális emlékeit feldolgozó kötet a legtiszteltebb, máig élő hagyományal követhető szenteket mutatja be. A kiadvány alapját a szerző korábbi kutatásainak válogatása jelenti, amelyet aktualizált és kiegészített az első megjelenés óta történt változásokkal. Ilyen módon kapunk képet a vidék Szent Antal tiszteletéről, a vízen járók védelmezőjének számító Nepomuki Szent Jánost megőrkítő alkotásokról, a lánglovagokat óvó Szent Flórián szabadtéri emlékműveiről, a bácskai Immaculata emlékekről, a Szent Iván-naphoz kapcsolódó hagyományokról. Közlésre kerül a gazdag gyűjtésanyag az állattartók patrónusának számító Szent Vendelről, a Szent Anna tisztelet megnyilvánulási módjairól, a

pestisszentekhez kötődő kultuszról, a szőlőskerteket vigyázó szentekre vonatkozó hagyományokról, a szemmelverést gyógyító Szent Cirákus népi hiedelemvilágáról, a Jézus Szíve-kultusz társadalomtörténeti vonatkozásairól, a Szent Sír tiszteletéről és a bácsi remetekápolna mondáiról. Mindezeknek köszönhetően mondhatja dr. Silling István, és így érezzük magunk is: „... van gyökerünk, van mibe kapaszkodnunk és érdemes itt élni, illetve itt érdemes élni.”

Silling István: *Szenttisztelet és népi vallásosság a Vajdaságban*. Forum Könyvkiadó Intézet, Újvidék és Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta. 2014. 199 oldal

Dr. Nebojszki László

A Déri-kert megszerzéséről

Baja város központjában fekvő, a város turisztikai látványosságai között is előkelő helyen feltüntetett park, a Déri-kert 1924 augusztusában közel egyéves hivatalos eljárás után került végleg Baja város birtokába. A terület eredetileg a ferences rendház kertje volt, ezt Déri Frigyes vásárolta meg, hogy itt helyezze el saját gyűjteményét. Déri Frigyes édesapja, (Deutsch) Károly bácskai földbirtokos és kereskedő volt. A család 1873-ig élt Baján, ekkor költöztek Bécsbe, de Frigyes bajai kötődése mindvégig megmaradt. Az ipari vállalkozóként több selyemgyárral rendelkező Dérinek nem született gyermeke, így vagyonát műkincsek és könyvek gyűjtésére fordította. Az 50 ezer darabból álló és közel 10 millió aranykoronát érő numizmatikai, régészeti és képzőművészeti gyűjteményét, valamint ritkaságokat tartalmazó könyv- és kézirat-

tárát 1910-től bécsi lakásában és stájerországi kastélyában múzeummékként mutatta be a nagyközönségnek. 1916-ban megvásárolta a bajai ferences rendház kertjét, itt közkönyvtárat rendezett be a város lakóinak. Tervei között szerepelt az is, hogy a gyűjteményét Baja városára hagyja, és itt építenek egy múzeumot a számára, de ez nem valósult meg. A gyűjteményt Debrecen kapta, Baja városra „csak” a ferencesektől vásárolt területet hagyta.

A város szívében lévő 5 holdas park átadását feltételekhez kötötte: a város csak művelődési, kulturális és szabadidős sportolási célra fordíthatta a területet, annak beépítését ellenezte – az ajándékozási szerződésben ugyan nem tiltotta meg, de a felhasználás lehetőségeit megadta. Az ajándékozási szerződést 1924. október 1-jén Baján írta alá dr. Borbíró (Vojnics) Ferenc polgármester – a

szerződésben még a Vojnics név szerepel, mivel a polgármester csak 1931-ben változtatta meg nevét Borbíróra –, majd futárpostával Bécsbe vitték, ahol Déri Frigyes is ellátta kézjegyével a dokumentumot.

„VI. 10222/1924

Kir. [Királyi] járásbírósgát átíratva Ajándékozási szerződés

Mely egyrészről Déri Frigyes kormányzói főtanácsos, kereskedelmi tanácsos és gyáros wieni [bécsi] lakos úr Öméltósága, mint ajándékozó, más részről pedig dr. Vojnics Ferenc, polgármester által képviselt Baja város közössége, mint megajándékozott között a következő feltételek mellett kötött:

1./Déri Frigyes ajándékozó ezennel örökre és visszavonhatatlanul, minden ellenérték és viszontszolgáltatás, továbbá bármiféle megkööttség nélkül ajándékba adja a ré-

gebben a Szt. Ferenc rendiek tulajdonát képezett és a bajai 5259 sz. [számú] tkvi. [telekkönyvi] betétben I. 1-3 sorsz. 2150/2, 2152/2 és 2154 hrsz. [helyrajzi szám] alatt felvett összesen 5934 négyszögöl területű ingatlant, annak minden tartozékával és hasznélvezetével együtt.

2./ Baja város közönsége a fenti ajándékot elfogadja azzal, hogy az ajándék tárgyát képező ingatlant kizárólag közművelődési, közoktatásiügyi és testnevelési célokat szolgáló díszkert létesítésére fogja felhasználni.

3./ Megajándékozott Baja város közönsége az ajándék tárgyát képező ingatlanra jelen szerződés aláírásakor azonnal birtokába lép és ez időtől fogva húzza annak minden hasznát, de viseli is minden terheit, az azután kivetendő adókat és községi pótlékokat is.

4./ Ajándékozó feljogosítja megajándékozott Baja város közönségét, hogy tulajdonjogát az 1./ pontban körülírt ingatlanra minden további meghallgatása nélkül telekkönyvileg bekebeleztesse.

5./ A telekkönyvi átírás folytán felmerülő költségeket, az átruházás után kiszabandó kincstári illetéket a birtokváltoztató díjat egyedül a megajándékozott viseli.

Felolvasás és megmagyarázás után helybenhagyólag aláíratott.

Wien, 1923. október hó 2-án.”

Az ajándékozási szerződés értelmében Baja város a tulajdonosi jogosítványokat azonnal gyakorolhatta, de a hivatalos út már akkor is lassú volt. Déri Frigyes 1918-ban, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása-kor Bécsben lakott, érdekeltségeinek legnagyobb része szintén osztrák területen volt, így automatikusan osztrák állampolgárrá vált. Magyar állampolgárságot külön nem

kért, így egy külföldi, határozott célú adomány elfogadásához a város számára a magyar vallás- és közoktatásiügyi miniszter jóváhagyása kellett. Ez természetesen formális, de a terület további használatához mindenképpen szükséges aktus volt. Baja város közgyűlése 1923. október 20-án határozatot hozott az adomány elfogadásáról és a terület parkként történő hasznosításáról. A határozatot november 13-án 15.753-as számmal felterjesztették minisztériumi jóváhagyásra. A minisztérium 1924. június 10-én válaszolta meg a város kérését:

„7044/1924
érkezett: 1924. jún. 12.

Múlt évi november hó 13-án 15753 sz. [szám] a. [alatt] kelt felterjesztésére értesítem Méltóságodat, hogy a Déri Frigyes által Baja városának adományozott telek és a kulturális célokra adott összeg tárgyában Baja th. [törvényhatósági jogú] város törvényhatósági bizottsága 1923. évi október hó 20-án tartott ülésén 243. közgy. [közgyűlési határozati szám] szám alatt hozott határozatát jóváhagyólag tudomásul vettem.

Budapest, 1924. évi június hó 10.”

A minisztériumi beleegyezés birtokában a város a bajai járásbírószágon, amely ekkor telekkönyvi hivatalként is működött,

és birtokváltó díjat egyedül megajándékozott viseli.

Felolvasás és megmagyarázás után helybenhagyólag aláíratott.

Wien, 1923. október hó 2-án.

Előttünk mint tanuk előtt:

Évül Frigyes
Polgármester

Déri Frigyes
ajándékozó.

Baja, 1923. október hó 1-én.

Előttünk mint tanuk előtt:

Baja város közönsége, mint megajándékozott képviseletben

Dr. Borbíró
főjegyző.
Dr. Vojnics
főügyész.

Dr. Borbíró
polgármester.

Társasági Nyilvántartás
Feljegyzett 11000-án város
polgármesteri hivatala

Szerződésnyilvántartás Baján 319/1923

*Előttünk van van Déri Frigyes grafikus birtokában
jelen szerződés aláírásakor azonnal birtokába lép és ez időtől fogva húzza annak minden hasznát, de viseli is minden terheit, az azután kivetendő adókat és községi pótlékokat is.*

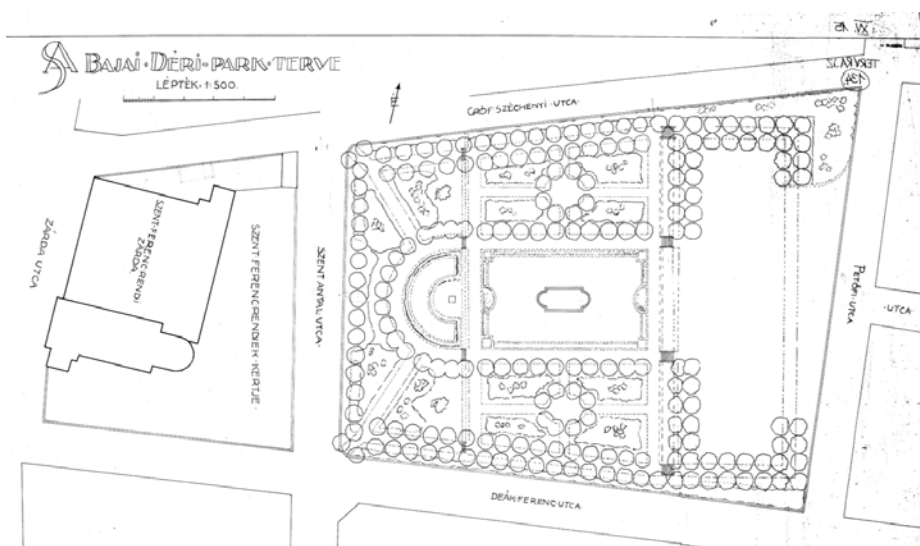
Dr. Borbíró
Dr. Vojnics

Az aláírt ajándékozási szerződés.

Jobbra fent Déri Frigyes aláírása, alatta dr. Borbíró (Vojnics) Ferenc polgármester aláírása.

bejegyeztette a tulajdonjogát a területre. A telekhivatal már június 24-én meghozta a határozatot, de erről az érintetteket csak augusztus 23-án értesítették. E hivatalos aktussal 1924. augusztus 23-tól vált Baja város a Déri-kert teljes jogú tulajdonosává.

A város 1924-es terveiről csak feltételezéseink lehetnek, mivel sem a fent említett 1923. évi városi felterjesztés szövege, sem a közgyűlési jegyzőkönyv nem maradt fenn. A Déri-kerttel kapcsolatban Baja felvette a kapcsolatot Rerrich Bélával, aki ekkor Magyarország legjobb kertépítő művészenek számított. Szinte biztos, hogy készített is egy tervet a park kialakításával kapcsolatban, de sajnos ez a terv sem maradt fenn. A Déri Frigyesről vásárolt területen kialakítandó parkról városi mérnöki hivatal tervrajzainak gyűjteményében maradt fenn egy feltehetően az 1920-as évek első feléből származó, név nélküli tervrajz, amely – a későbbi építkezéseket leszámítva – nagyjából a mai kialakításnak felel meg. Déri Frigyes 1924. október 27-én váratlanul elhunyt, így a róla elnevezett bajai park és debreceni múzeum elkészültét nem érte meg.

A Déri-kert 1920-as évekből fennmaradt rendezési terve

Védendő védtelenek: a levendula

„Levendula, levendula,
fanyar-édes animula,
lettél lila lángfurulya,
mert perzsel vad kánikula.” – írja Keresztury Dezső *Levendula* című versében arról a melegkedvelő növényről, amelynek üdítő aromája a feljegyzések szerint nem hiányzott az ókori görögök és rómaiak fürdővizéből sem. Magyarországon általánosan elterjedt faja a közönséges vagy keskenylevelű levendula (*Lavandula angustifolia*), emellett nevezik még francia, illatos, orvosi, szagos vagy valódi levendulának is. A tudományos név első fele a latin lavare – mos, fűrészt – igéből származik, és arra utal, hogy már történelmünk korai időszakában használták a víz és a ruhák illatosítására. Később sem feledkeztek meg róla: a rokokó vagy a biedermeier korában például gyakran a levendula kellemes illata hatotta át a szobákat, és még napjainkban is molyűzőként teszik szárított csokrát a ruhásszekrényekbe. Hasznosságához hozzájárul az is, hogy a növény lepárlással kivont illóolaja többféle hatóanyagot tartalmaz. A már említett használati módokon túl a levendula fertőtlenítő, gyulladáscsökkentő, idegnyugtató és -erősítő, frissességet fokozó, légút tisztító és immunrendszert erősítő hatású.

Az árvacsalánfélék (*Lamiaceae*) családjába tartozó, tövével sűrűn elágazó félcserje magassága 30-65 centiméter. Az egyenes és vesszős jellegű száruk alsó részén fejlődő átellenes levelek hossza elérheti az 5, szélessége a 0,5 centimétert (kezdetben molyhosan szőrösek, utóbb csupaszok lesznek, szélük kissé visszagörbül). A növény idősebb korára alsó részén elfásodott, áttelelő és félgömb formájú tövé alakul ki. A jellegzetesen kékeslila virágok füzére emlékeztető virágzatot képeznek, 4-12 egymás feletti virágörvből állnak (a szár csúcsán ez mintegy 5-10 centiméteres szakaszt jelent), a szíromlevelek 10-12 milliméter hosszúságúak. A növény június-júliusban virágzik, fejlődő termései a makokcskák. Fürtös virágzatához széles tojásdad, kihegyezett végű és erős erezetű murvalevek (fellevelek) nőnek.

A keskenylevelű levendula eredetileg a Földközi-tenger nyugati medencéje mentén őshonos, napjainkra eredeti előfordulási területe mellett Dél- és Közép-Európában általánosan elterjedt növény. Vadon termő példányai a napsütötte sziklagyepen, a köves és száraz lejtőkön érzik jól magukat. A nagy hőigényű faj gyakori a díszkertekben, emellett gyógy- és illatanyagok okán sokféle termesztik is. Baja közterületein és a családi házak udvarában szintén kedvelt növény, virágzó példányait szívesen látogatják a méhek.

A Balatonba ékelődő Tihanyi-félszigetről legtöbbünknek elsősorban a bencés apátság és az ottani természeti értékek jutnak eszünkbe, csak ezek után említjük a levendulához kötődő fesztivált. Történetéhez tudni kell, hogy a 19. század második felében a filoxéria kikapusztította az itteni szőlőkultúra zömét. Területének nagy részét ezután birkalegelőnek használták, majd az 1920-as években Bittera Gyula (1893-1970) gyógynövényszakértő próbálkozott meg nagyjából 20 hektáron levendulaültetvény létrehozásával. A Franciaországból hozott szaporítóanyaggal megkezdett termesztés sikerességét jelzi, hogy a növény illóolajának minősége jobbnak bizonyult a nyugat-európainál. A szakemberek szerint – a hozzáértésen túl – ez a Tihanyi-félsziget mediterránra hasonlító klímájának és élőhelyi adottságainak köszönhető. A sikerek nyomán a Bittera által mintegy 100 hektárra növelt ültetvény a második világháború után hanyatlásnak indult: nagy részét kivágták, és ismét szőlőtermesztéssel kezdtek el foglalkozni. A levendula itteni története az 1980-as évek második felétől ívelt fel ismét: a növény még megmaradt – de elvadult – területét akkor kezdték újra hasznosítani, amely napjainkra ismét 20 hektárra tehető. Emellett a félsziget több pontján az 1990-es évek közepétől új ültetvényeket telepítettek. Az előzőek nyomán a helyi művelődési ház és a területileg illetékes nemzeti park 2014-ben már a X. Levendula Fesztivált és Levendulás Napokat szervezhette. A saját kezű szedéssel, a Látogatóközpontban a lepárlás megtekintésével és más bemutatók-

A növény virágai vonzzák a méheket

kal tarkított rendezvénysorozat évről évre egyre több látogatója jelzi a levendula iránti fokozott érdeklődést.

A növényhez szólásmondás is kapcsolódik. „Levendula ágastul, a hug daru párosul” – tartja a népdalból vett mondás arról az igen fiatal lányról, akinek már van szeretője (Margalits Ede: *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*. Budapest, a Millénium évében, 608. oldal).

Dr. Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Dániel József, Jász Anikó,
Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sarlós István,
Sipos Loránd, Zalavári László

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókjá
Számalszám: 11732033 20030119

Postacím:
6500 Baja, Telcs Ede u. 12.

E-mail cím:
bajaihonpolgar@gmail.com

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**A szerkesztőség a beküldött kéziratok
rövidítésének és stilisztikai javításának jogát
fenntartja!**

A tihanyi levendulás részlete